



บทที่ ๔

วิเคราะห์บทอุปมาในละครสั้นสกฤต

ก. วิธีแสดงอุปมา

ในบทละครสั้นสกฤต ผู้วิจัยพบว่าเมื่อพิจารณาโครงสร้างทางภาษาศาสตร์สกฤตที่แสดงอุปมาแล้ว เราจะพบว่าโครงสร้างของอุปมาจะปรากฏ ดังนี้

๑. อุปมาแสดงกวยศัพท์ คือ อุปมาที่เข้าใจได้จากศัพท์ ซึ่งปรากฏในสมาส ทัทธิต และอาชยาค

ก. อุปมาที่ปรากฏในสมาส^๑ มีโครงสร้าง ๑๑ แบบ คือ

๑) อุปมาน - อุปเมย

ตัวอย่าง kamala-mukhi^๒ (ใบหน้าประดู่คอกบัว)
คอกบัว-ใบหน้า

๒) อุปเมย - อุปมาน

ตัวอย่าง mukha-candra...^๓ (ใบหน้าประดู่พระจันทร์)
ใบหน้า-พระจันทร์

^๑ Arthur A. Macdonell. A Sanskrit Grammar for students (London : Oxford University Press, 1927), pp.166-178.

^๒ Māl. IX. 49, p. 201.

^๓ Māl. III. 8, p. 68.

๓) อุปมา - สาธารณธรรม

ตัวอย่าง candra-visuddha^๑ (...บริสุทธิประจักษ์พระจันทร์)
พระจันทร์-บริสุทธิ

๔) อุปมาน - อุปมาประทีปาทก

ตัวอย่าง ...asani-sam nibhah^๒ (...เสมอสายฟ้า)
สายฟ้า-เสมอ

๕) อุปเมย - อุปมาน - สาธารณธรรม

ตัวอย่าง mukha-indu-dyuti^๓ (ใบน่านวลประจักษ์พระจันทร์)
ใบน่าน-พระจันทร์-นวล

๖) สาธารณธรรม - อุปเมย - อุปมาน

ตัวอย่าง pīvara-bhuje-stamba...^๔ (แขนใหญ่ประจักษ์เสา)
ใหญ่-แขน-เสา

๗) อุปมาน - อุปมาประทีปาทก - อุปเมย

ตัวอย่าง karikara-sama-bāhu^๕ (แขนเสมอวงช้าง)
วงช้าง-เสมอ-แขน

^๑Mrch. VI. รอยแฉกอนไศล บพที่ ๒๓, 23, p. 238.

^๒Mrch. X. 37, p. 382.

^๓Pri. I. 7, p. 10.

^๔Māl. VII, p. 149.

^๕Mrch. VIII. 5, p. 246.

๘) อุปมาน - สาธารณธรรม - อุปเมย

ตัวอย่าง ... indu-sundara-mukhā^๑ (ใบหน้างามประดุจพระจันทร์)
พระจันทร์-งาม-ใบหน้า

๙) สาธารณธรรม - อุปมาน - สาธารณธรรม - อุปเมย

ตัวอย่าง mugdha-indu-sundara-tadīya-mukha...^๒
งาม-พระจันทร์-งาม-ของเขา-ใบหน้า
(ใบหน้าของเขางามประดุจพระจันทร์งาม)

๑๐) อุปมาน - อุปมาประคิปาทก - สาธารณธรรม

ตัวอย่าง ... sūrya-sama-prabhā^๓ (สว่างเสมอพระอาทิตย์)
พระอาทิตย์-เสมอ-สว่าง

๑๑) อุปเมย - อุปมาน - อุปมาประคิปาทก - สาธารณธรรม

ตัวอย่าง mukha-candra-kr̥ta-avabhāsa ...^๔
ใบหน้า-พระจันทร์-ประดุจ-สกใส
(ใบหน้าสกใสประดุจพระจันทร์)

จากโครงสร้างที่อุปมาปรากฏในสมาส จะพบว่า อุปมานและอุปเมยจะ
ปรากฏทุกครั้ง ส่วนสาธารณธรรมและอุปมาประคิปาทกนั้นบางทีก็ละไว้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ Māl. I. 18, p. 22.

^๒ Māl. IX. 44, p. 198.

^๓ Mrch. IV. รอยแฉกฉกโลก ๓๑, p.170.

^๔ Mud. V. 16, p. 288.

ข. อุปมาที่ปรากฏในคัทธิตี^๑

อุปมาที่ปรากฏในคัทธิตีมีน้อยมาก

ตัวอย่าง grhadāruvat^๒ (...เหมือนเสาเรื้อน)

ค. อุปมาที่ปรากฏในอาชยาศ

อุปมาที่ปรากฏในอาชยาศ ซึ่งนำมาจากคานามที่ลงปัจจัย กุญฺ
มีปรากฏน้อยมาก

ตัวอย่าง pradīpāyate^๓ (...ปรากฏเหมือนตะเกียง)

๔. อุปมาแสดงกวยความ คือ อุปมาที่เข้าใจได้จากข้อความ แม้จะ
ไม่มีอุปมาประติบาทกปรากฏ เช่น

พระจันทร์เสี้ยวลงงาม ทำให้เข้าใจผิดว่าคือยอดเกดกอน^๔

๕. อุปมาแสดงกวยประโยค คือ อุปมาที่จะต้องพิจารณาทั้งประโยค
จึงจะทราบว่า เป็นอุปมา

^๑ Arthur A. Macdonell. A Sanskrit Grammar For Students, pp. 163 - 166.

^๒ Mrch. IV. 3, p. 136.

^๓ Mrch. V. 14, p. 190.

^๔ Māl. I. 2, p. 3.

akathoraketakāsīkhasemdighemugdhendeva...

ก) ประโยชน์ที่มีอุปมาประติปาทก เช่น

มุนีผู้ยึดมั่นในความสงบ มีเดชที่มีธรรมชาติเป็นไฟซ่อนอยู่ใน
ประจุกแก้วสุรยกานต์ ซึ่งนำสัมผัส แต่จะเปล่งแสงออกมาเมื่อถูกข่มด้วยเดชอื่น^๑

ข) ประโยชน์ที่ไม่มีอุปมาประติปาทก เช่น

กษัตริย์ผู้มอบภาระให้แก่อำมาตย์ เป็นผู้เบาปัญญา ไม่รู้เรื่อง
ราวของโลก เมื่อถูกพรากจากอำมาตย์ย่อมไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตได้แม้ชั่วกู่
หนึ่ง เหมือนทหารกฤษณมถลอคชีวิต (ถูกพราก) จากมารดา^๒

๓. เนื้อหาของอุปมา

เนื้อหาของอุปมากล่าวถึง นามธรรม ธรรมชาติ บุคคล สัตว์ และ
เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

^๑ Śak. II. 7, p. 48.

sampradhānesu tapovanesu
gūḍhaṃ hi dāhātmakekamasti tejah /
sparsānukūlā iva sūryakāntās
tad anyatejo'bhibhavād vamenti //7//

^๒ Mud. IV. 14, p. 230.

nrpo'pakṛṣṭah socivāttadarpanah stanandhayo'tyantāsīsu/
adrṣṭalokevyavahāramandadhīr muhūrtam apy utsahate

na vartitum // 14 //

นามธรรม

นามธรรมที่กล่าวถึงในบทอุปมา คือ ความงาม ความรัก ความสุข ความทุกข์ ความโกรธ ความยิ่งใหญ่ ความมั่นคง ความหวังไหว ความอ่อนแอ กุศลธรรม ความยากจน ความโง่เขลา ความหยิ่งยโส ความร้อน ความเร็ว โชกชะตา เกราะห้ร้าย คงจะกล่าวต่อไปนี้

๑. ความงาม บทอุปมากล่าวถึงความงามของบุคคล สัตว์ พืช ธรรมชาติ วัตถุสิ่งของ เครื่องใช้ และสถานที่ กล่าวคือ

ก) ความงามของบุคคล

ความงามของบุคคล โดยเฉพาะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และ กิริยาท่าทาง ทั้งงดงาม กวีมักนำเอาไปเปรียบกับลักษณะความงามตามธรรมชาติของ สัตว์ พืช หรือสิ่งของ รวมทั้งความงามของเทพเจ้า เช่น

(๑) ความงามของส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

ผม เปรียบกับฝูงผึ้ง เช่น

ความคำของผมหยักตกที่งามประดุจฝูงผึ้งค้ำ (ของนาง) หมนหมอง^๑

โมลี

โมลีเป็นมวยผมที่เกล้าสูงเหนือศีรษะ โมลีของพระราชาก็ประดับด้วย เพชรงาม เคนอขนนศีรษะ กวีเปรียบเทียบความงามของโมลีเหมือนกับพระจันทร์ เช่น

^๑Mud. V. 23, p. 296.

โมลีของพระราชารามเคนควยจุฑามณีที่มีแสงประจุพระจันทร์^๑

ใบหน้า

การเปรียบใบหน้ากับดอกบัว เป็นการเปรียบทางด้านความงาม
สกลี^๒ ความเกลี้ยงเกลา ความนุ่มนวล บอบบาง และความสดชื่น

บทอุปมาที่เปรียบเทียบความงามของใบหน้ากับความงามของดอกบัวมี ดังนี้

ใบหน้าประจุกอกบัว (vaktrapadma,^๓ pundarikamukha,^๔
kamelamukhī,^๕ vedanakamala,^๖ vedanakamalaka,^๗ mukhāravinda)^๘

^๑Mud. IV. 12, p. 224.

cūdāmanīndudyutikhacitasīkhe

^๒ดอกบัวมีสีต่าง ๆ เช่น ปทุม, กมล เป็นบัวสีชมพู, บุณฑริก เป็นบัวขาว
เป็นต้น ดูรายละเอียด นางบุปผา เต็งสุวรรณ, "บัวในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต"
(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต แผนกภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ
มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๑๔๖.

^๓Pri. II. 8, p. 32.

^๔Māl. IX. p. 196.

^๕Māl. IX. 49, p. 201.

^๖Māl. VII. p. 173.

^๗Māl. X. 2, p. 204.

^๘Māl. VI. p. 127.

ใบหน้าเหมือนคอกบัวทองที่เบ่งบานและงงาม^๑

ภายหลังจากการฟื้นจากเป็นลม ใบหน้าของนางแจ่มใส ประจุกคอกบัวที่
งามสะพรั่งในยามรุ่งอรุณ^๒

จงทำให้ฉันยินดีด้วยการเห็นเขาประจุกคอกบัวที่บ้านในเวลากลางวัน
(กมุท) กวयरเห็นพระจันทร์^๓

ในการเปรียบเทียบใบหน้าที่กับคอกบัวบานนั้น มีการกล่าวถึงฤดูที่คอกบัวบาน
กวย กล่าวคือ มีการเปรียบเทียบใบหน้าที่เฝ้าระหมองกับคอกบัวในฤดูเหมันต์ เช่น

ใบหน้า (ของท่าน) ซากความแจ่มใสราวกับคอกบัวในฤดูเหมันต์^๔

นอกจากนี้ มีการกล่าวเปรียบเทียบใบหน้าและกตที่เอี้ยวไปข้างหลังเหมือน
คอกบัวที่มีการบิด เช่น

^๑ Māl. I. 40, p. 42.

udbuddhamugdhekanakēbjanibham...vaktram

^๒ Māl. X. 15, p. 211.

tadanu vadanam mūrccāc chedāt prasādi virājate /
parigatam iva prārambhe'hnah śriyā sarasīruham //

^๓ Mrch. X. p. 380.

tasya darśanena mrgalāñchanasyeva kumudinīm ānandaya mām/

^๔ Mrch. IX. 19, p. 330.

hemantapadmam iva niṣprabhatām upāiti /

ใบหน้าและคอที่เอี้ยวไป (ข้างหลัง) เหมือนคอกบัวที่มีก้านบิด^๑
 กวีโคพรณนาถึงนี้ ซึ่งมารุมนอบใบหน้านางด้วยความเข้าใจดีว่า
 ใบหน้านางคือคอกบัว แสดงให้เห็นว่า ใบหน้าของนางงดงามและมีเส้นเหมือน
 คอกบัวจริง ๆ เช่น

นี้ทั้งหลายจะจากเธอผู้มีความงามประดุจความงามแห่งคอกบัวได้อย่างไรกัน^๒
 มันเป็นความผิดที่ใบหน้านางเหมือนกับคอกบัว นี้จึงได้มารุมนอบ^๓

ใบหน้าที่กับพระจันทร์

นอกจากจะมีการเปรียบเทียบใบหน้าที่กับคอกบัว ยังมีการเปรียบใบหน้าที่กับ
 พระจันทร์ เนื่องจากพระจันทร์มีรัศมีสีขาวนวลผ่อง โดยเฉพาะในคืนวันเพ็ญ พระจันทร์
 จะยิ่งทอดแสงนวลงดงาม ทำให้กวีเกิดจินตนาการ เปรียบใบหน้าขาวผ่อง เป็นของเอยของ
 นางกับพระจันทร์ ดังนี้

^๑ Māl. I. 29, p. 32.

...muhurvalitekandharam ānanam tad
 āvṛttavṛntasātepatranibham vahatyā /

^๒ Pri. II. 8, p. 32.

kuvalayavanalekṣmīm tat kutas tvāṁ tyajanti

^๓ Pri. II. p. 32.

kamala sarisassa tuha vaṇṇassa aam doṣo jam mahuaṇā
 evvam avarajjhanti

ใบหน้าประดูพระจันทร์ (induṣadanā, mukhacandra)^๒

ใบหน้างามเหมือนพระจันทร์ (indusunderamukhī)^๓

การเห็นใบหน้าของเขาที่งามประดูพระจันทร์ข้างขึ้น
(mughendusundaratadīyamukhāvaloka...)^๔

ใบหน้าเหมือนพระจันทร์อันงาม (śrīmānṃrgānkenibhānaḥ)^๕

ใบหน้าवलรวกับพระจันทร์ (mukhendudyuti)^๖

ใบหน้าเหมือนจันทร์มณฑล (mukhacandremāṇḍalasya)^๗

ใบหน้าประดูจันทร์ใหญ่ (paripūrṇendumukhaḥ)^๘

ใบหน้าราวกับพระจันทร์ที่ไร้กาหณี (vadanāmalendusām)^๙

ใบหน้างามประดูพระจันทร์ในอุตุสารท (saraccandramadhuraḥ)^{๑๐}

^๑ Māl. I. 29, p. 32

^๒ Māl. III. 8, p. 68, IX. p. 196, Mrch. VI. p. 216.

^๓ Māl. I. 18, p. 22.

^๔ Māl. IX. 44, p. 198.

^๕ Māl. V. 5, p. 97.

^๖ Pri. I. 7, p. 10.

^๗ Māl. VI. p. 132.

^๘ Mrch. I. 3, p. 8.

^๙ Māl. III. 5, p. 66.

^{๑๐} Māl. V. 11, p. 59.

ฉันอาจจะได้เห็นใบหน้าของนางฉันเป็นที่อยู่ที่เป็นมงคลของกามเทพราวกับ
ท่าจากสารที่รวบรวมจากมวดแสงของพระจันทร์เสี้ยว^๑

ควยสิ่งเหล่านี้ท่านยอมงามสว่างไสวควยใบหน้า (งาม) ประจุพระจันทร์
ในเวลากลางคืนในฤดูสารทที่มีกุ่มดาว^๒

หน้าผาก

ความงามของหน้าผากตามความนิยมนั้น ทองกว้างและขาวนวล
ซึ่งก็นำมาเปรียบกับพระจันทร์เสี้ยว ดังความว่า

(นาง) กิ่งดูใจควยหน้าผากที่ (กว้าง) เพียงดังพระจันทร์เสี้ยว และ
งงามควยหยกเหงื่อ^๓

คิ้ว

ลักษณะของคิ้วงามทองโคงงอน ซึ่งก็เปรียบกับเงาวัดย์และคันศร

^๑Māl. V. 9, p. 99.

yad bālendukalocayād avacitāih sārāir ivotpāditam
tat paśyeyam anaṅgaṅgalaḅṛham bhūyo'pi tasyā mukham//9//

^๒Mud. V. 16, p. 288.

yaiḥ sobhito'si mukhecandrakṛtāvabhāso
naksatravān̄ iva sāratsamayapradoṣaḥ // 16 //

^๓Māl. III. p. 73.

svadajalabindusundaralalāṭapattanevscandralekhāmanoharam

การเปรียบเทียบคิ้วกับเถาว์วัลย์ ซึ่งมีลักษณะอ่อนช้อยตามธรรมชาติทำให้
เห็นภาพคิ้วงองอน และขณะที่เลิกคิ้วขึ้นถึงงงามเหมือนกับลีลาการเคลื่อนไหวของ
เถาว์วัลย์ ทั้งนี้

คิ้วประจุกเถาว์วัลย์ (bhrūlatā)^๑

ขณะที่นางกำลังกล่าววาจาเผยความรักที่มีต่อฉัน ใบหน้าของนางมีคิ้วเพียง
กิ่งไม้เดียว เลิกขึ้นข้างหนึ่ง พร้อมทั้งแก้มที่มีขนลุกขึ้น^๒

นอกจากนี้ก็มี การเปรียบเทียบคิ้วกับกัณเตร ซึ่งมีลักษณะโค้งอันทำให้เห็น
ภาพคิ้วงองอนเช่นกัน ทั้งนี้

นางมีดวงตาอันแฉ่งกำ เนื่องจากขมวดคิ้วอันงองอนของเธอประจุกัณเตร
ของกามเทพ ซึ่งถูกก่อกวดยความโกรธ^๓

^๑ Māl. I. 27, p. 30, Māl. II. p. 47.

^๒ Sak. III. 14, p. 80.

unnamitāikabhrūlatam ānanam asyāḥ padāni racayantyāḥ
kaṅṭakitena prathayati mayy anurāgam kapolena

^๓ Sak. V. 23, p. 150.

bhedād bhruvoḥ kuṭilayor atilohitākṣyā bhagnam
sarāsanam ivātirusā smarasya //

ดวงตา

กวีนิยมเปรียบดวงตาที่มีลักษณะกลมโต คำสนธิ มีแววไร้เคียงสา
กับคอกบัว เมล็ดบัว ตากวาง ตานกเขาไฟ ดังนี้

ดวงตากับคอกบัว

เมื่อนำดวงตาไปเปรียบกับคอกบัวบางชนิด เช่น ดุบล กุวัลยะ
เป็นต้น ทำให้เห็นภาพดวงตาที่มีสีกำและสกลไส เช่น

ตาประจุกคอกดุบล (netrotpala^๑, utpaladr̥ṣā,^๒ utpalākṣī^๓)

ตาประจุกคอกบัวบุณฑริก (netranīlotpala^๔)

ตาประจุกคอกบัวกุวัลยะ (kuvalayākṣī,^๕ kuvalayadr̥ṣā^๖)

ตาประจุกคอกบัวขาบ (netranīlotpalayugala,
nayanotpalavilāsa^๗)

ตาประจุกคอกกลม (kamalanayana^๘)

ตา (ของนาง) สมอหมายเพียงคังคอกบัวบุณฑริกขาน

(praphullapundarikavibhramābhyām...locanābhyām)^{๑๐}

^๑ Pri. III. 15, p. 68.

^๒ Māl. III. 5, p. 66.

^๓ Māl. I. 26, p. 30.

^๔ Māl. III. ๖, p. 73.

^๕ Māl. VIII., p. 173.

^๖ Māl. IX. , p. 199

^๗ Māl. VII., p. 150.

^๘ Māl. VII., p. 147.

^๙ Māl. IV. 9, p. 92.

^{๑๐} Māl. II., p. 47.

ตาของเทพคาณูเผ่าสวนงงามเพียงกึ่งขโมยความงามของคอกบัว^๑

ดวงตากับเมล็ดบัว

เมล็ดบัวมีลักษณะกลม ๆ บรรจุกว้างอยู่ในกระเปาะ เมื่อเจริญเต็มที่เปลือกที่หุ้มเมล็ดบัวจะแข็งและมีสีดำ ซึ่งมันจะกักตัวเองแพร่พันธุ์ไปไกล

ดูปมาที่เปรียบเทียบดวงตากับเมล็ดบัว คือ

ดวงตาของเราหลุดไปมากด้วยความหิวรากับเมล็ดบัวที่ถูกทำให้แห้งโดยแสงของดวงอาทิตย์อันโหดร้ายในฤดูร้อน^๒

ดูปมาบถนี้เปรียบลักษณะกลม ๆ ของดวงตากับเมล็ดบัวและยังเปรียบอาการหลุดไปมาของดวงตากับอาการกิริยาของเมล็ดบัว ซึ่งกำลังจะกักตัวเองออกมาอันแสดงให้เห็นถึงความหิวของคนที่ความตองการนำของบัว

ดวงตากับตากวาง

กวินำตาไปเปรียบกับตากวางที่มีลักษณะกำสนิทกลมโต แฝงไว้ด้วยความไร้เกียรติ ดังนี้

^๑Pri. II. 5, p. 26.
udyānadevatāyāḥ sphuṭapañjakāntihariniśvacchā dr̥ṣṭūḥ...

^๒Mrch. I. p. 10.

grīśmasamaye praccandādinakarakīranoc chukapuṣkarabījam
iva pracaritatārake ksudhā mamāksiniḥ khatakhatāyate /

ตา (ของนาง) ประจุตากวาง (mrgadr̥so)^๑

ตาของนางกลดออกไปมากวความกลัวประจุตากวางที่กลดไปมา^๒

นางผู้นี้จะต้องบำเพ็ญพรตของฤๅ ซึ่ง เป็นอุปสรรคต่อวิถีทางของความรัก จนกระทั่งถึงแต่งงาน หรือว่านางจะอยู่กับนางกวางผู้เป็นที่รักเหล่านี้ก็กลัวกันตลอดไป เนื่องจากมีตาเหมือนกับตน^๓

ดวงตาของผู้ชายกับตานกเขาไฟ

ตาของนกเขาไฟ มีลักษณะกลมโตดำ เล่ากันว่านกเขาไฟมีตาที่ทั้งความและ มัน จะเปลี่ยนเป็นสีแดงเมื่อมองอาหารที่เป็นพิษ^๔ นกเขาไฟกว้างชีวิตอยู่ถวายแสงจันทร์ ขอบความที่เปรียบดวงตากับตานกเขาไฟ เช่น

ตาของศูทรกะ (ผู้แต่งมฤจจกฏิกา) เหมือนตานกเขาไฟ (cakoranetraḥ)^๕

^๑Māl. VI. 3, p. 121., Māl. VIII. 5, p. 164.

^๒Pri. III. 15, p. 68.

trāsenā'param utphulotplutamrgavyālolanetra

^๓Sak. I. 27, p. 30.

vaikhanasam kimanayā vrātam āpradānād

vyāpāreroḍhi madanasya niṣevitavyam /

atyantamātmasadr̥śekṣanavallabhābhir

āho nivatsyati samam harināṅganābhiḥ // 27 //

^๔Sir Monier Williams, A Sanskrit-English Dictionary

(Delhi : Motilal Banarsidass, 1970), p. 380.

^๕Mrch. I. 3, p. 8.

ริมฝีปาก

กวีเปรียบเทียบริมฝีปากของนางกับใบไม้ ดอกไม้ ผลตำลึง และปะการัง
ถึงจะกล่าวต่อไปนี้

ริมฝีปากกับใบไม้

ใบไม้โดยเฉพาะใบไม้ออนจะมีสีแสดระเรื่อ สดใส แวววาว นุ่มนวล
และขอบบาง เมื่อนำมาเปรียบกับริมฝีปากของนาง ทำให้เห็นภาพริมฝีปากที่เรียว
บาง อ่อนสลวยนุ่ม และมีสีแสดระเรื่อจิมลิ้ม เช่น

ริมฝีปากของนางมีเสน่ห์คล้ายใบไม้นุ่มที่ยังไม่มีใครสัมผัส^๑

ริมฝีปากของนางแสดระเรื่อประดุจใบไม้ออน^๒

ริมฝีปากกับดอกไม้

การเปรียบริมฝีปากของนางกับดอกไม้ เปรียบในแง่ความขอบบาง
นุ่มนวล บริสุทธิ์ และมีเสน่ห์ เช่น

โอ้นางงาม น้ำทิพย์แห่งริมฝีปากของเธอถูกฉันผู้กระหายจุมพิตอย่างแผ่ว
เบา รวากับดอกไม้สด ซึ่งไม่เคยถูกผึ้งลิ้มรส^๓

^๑Sak. VI. 20, p. 192. aklistabālatarupallevalobhaniyam...

^๒Sak. I. 21, p. 18. adheraḥ kisalayarāgaḥ

^๓Sak. III. 23, p. 88.

epariksatakomalasya yāvat kusumasyeva navasya saṭpadena/
adharasya pipāsataḥ mayā te sadayam sundari grhyate

อุปมาพจน์นี้ ทำให้เห็นภาพริมฝีปากของนางซึ่งบริสุทธิ์ยิ่ง และการที่กล่าว
ว่า "น้ำทิพย์แห่งริมฝีปากของเธอ" หมายความว่า ริมฝีปากของนางเปรียบเสมือน
น้ำทิพย์ ซึ่งใครได้จุมพิตแล้วจะเป็นอมตะ

ทำไมริมฝีปากนางจึงสัมพันธ์กับดอกพินธุกะไหว เพราะต้องลม^๑

อุปมาพจน์นี้แสดงให้เห็นถึงอาการกิริยาที่นางตื่นเต้นจนริมฝีปากสั่นระริก
อันให้เห็นภาพความงามของริมฝีปากที่บอบบาง นุ่มนวล

ริมฝีปากกับผลคำลึง

เมื่อนำริมฝีปากของนางไปเปรียบกับผลคำลึงสุกซึ่งมีผิวเกลี้ยง มีสีแดงเปล่ง
ปลั่ง กวีสร้างจินตนาการในใจผู้อ่านให้เห็นภาพนางผู้มีริมฝีปากนางแดงน่ารัก เช่น

ริมฝีปากของนางประดุจผลคำลึง (bimbādharam)^๒

ริมฝีปากกับปะการัง

ปะการังเป็นสัตว์ทะเลชนิดหนึ่ง มีสีแสดระเรื่อ เมื่อนำริมฝีปากของนางไป
เปรียบกับปะการัง ทำให้เห็นภาพริมฝีปากนางแดงระเรื่องดงามยิ่งนัก เช่น

นางมีริมฝีปากกลางประดุจปะการังอันงดงาม^๓

^๑ Pri. III. 14, p. 68.

vātekampitebandhujīvasematām nīto'dharah kim sphuran
^๒ Sak. VI. 20, p. 192.

^๓ Mrch. X. 13, p. 358.

suruciravidrumesam nibhādharaūsthi

ฟัน

กวีเปรียบเทียบงามเหมือนดอกไม้ แสงจันทร์ และไข่มุก ถึงจะกล่าว
ต่อไปนี้

ฟันกับดอกไม้

มีการ เปรียบฟันของเล็กกับดอกไม้ตูม เช่น
ฟันอ่อน ๒ - ๓ ซี่ ที่เหมือนดอกไม้ตูม^๑

ฟันกับแสงจันทร์

กวีนิยมเปรียบฟันกับแสงจันทร์ ซึ่งมีลักษณะขาวนวลเป็นประกาย
แสงให้เห็นภาพของฟันที่ขาวบริสุทธิ์เป็นประกายงาม เช่น

โอ้นางผู้มีฟันขาวประดุจแสงอันบริสุทธิ์ของดวงจันทร์^๒

ฟันกับไข่มุก

กวีเปรียบฟันกับไข่มุกซึ่งมีลักษณะเป็นเม็ดสีขาวเป็นประกาย ทำให้
เห็นภาพฟันที่ขาวบริสุทธิ์ ซึ่งเล็กเรียงกันเป็นระเบียบ เช่น

ฟันประดุจไข่มุก (dantamaukti)^๓

^๑Māl. X. 2, p. 204.

...katipayakomeladantakuṭmalōgram /

^๒Mrch. X. 13, p. 358.

śaśivimalamayūkhasubhradanti

^๓Māl. III. p. 73.

ถัน

ถันเปรียบถันของนางกับดอกไม้ หน่อ และโอรสกษัตริย์ผู้สวมมงกุฎ
ดังต่อไปนี้

ถันกับดอกไม้

ดอกไม้มีลักษณะงดงามบริสุทธิ์ผุดผ่อง เมื่อนำมาเปรียบกับถันของนาง
ทำให้เห็นภาพความงาม ความบริสุทธิ์แห่งถันของนาง เช่น

ถันทั้งคู่ของนางประดุจดอกไม้ตูม (stenamukulayor)^๑

ถันกับหน่อ

หน่อมีลักษณะเป็นส่วนโค้งงอ เมื่อนำมาเปรียบกับถันของนางแสดง
ให้เห็นภาพความโค้งงอเต่งตึงของถันได้เป็นอย่างดี เช่น

ถันใหญ่เพียงถันหน่อ และดอกไม้แรกแย้ม^๒

อุปมาบทนี้นอกจากจะเปรียบถันที่เต่งตึงงดงามเหมือนหน่อแล้ว ยัง
เปรียบถันซึ่งมีความงามเหมือนกับดอกไม้แรกแย้มด้วย

ถันกับโอรสกษัตริย์ เช่น

ถันข้างหนึ่งของนางมีน้ำนม ซึ่งย่อยลงมาจากดอกกระพุ่มที่หอยลงมา
จากหุรวากับราชโอรสผู้กำลังอยู่ในพีวีเยาวรราชภิเษก^๓

^๑ Māl. II. 5, p. 53.

^๒ Māl. VIII. 6, p. 1165.

vistāristanakumbhakūṭmala

^๓ Mrch. V. 38, p. 202.

varṣodakamudgiratā śravaṇāntavilambinā kadambena /
ekah stano'bhisikto nrpaṣuta iva yāuvarājyasthaḥ//38//

แขน

กวีเปรียบเทียบนางกับกานบัว เถาว์ลัย กิ่งไม้ออน วงขวาง
แสงฟ้าแลบ แสงจันทร์และวสันตฤดู กิ่งต่อไปนี้

แขนกับกานบัว

กานบัวมีลักษณะเรียว กลมกลิ้ง อ่อนช้อย และมีสีเขียวตามธรรมชาติ
เมื่อนำมาเปรียบกับแขนของนาง ทำให้เห็นภาพนางมีแขนอ่อนช้อย กลมกลิ้ง ผิวพรรณ
เกลี้ยงเกลางดงาม เช่น

แขนบอบบางเหมือนกานบัว^๑

แขนยืดยาวประดุจกานบัวแข็ง^๒

แขนของนางงดงามเหมือนกานบัวอ่อนที่ส่องแสงอาทิตย์^๓

แขนกับเถาว์ลัย

สตรีที่มีแขนงามต้องมีแขนที่อ่อนช้อย เรียวงาม ซึ่งตรงกับลักษณะของ
เถาว์ลัยที่อ่อนช้อย บอบบางเรียวงาม เช่น

^๑ Māl. VI. 20, p. 140.

āmūlakantakitakamalabāhunēla

^๒ Māl. VII. p. 153.

kathorakamaladandāyamānabāhu

^๓ Māl. III. p. 71.

ravikiranāsīlistamugdhakamalanākandasundarā

แขนประคองเดาวัลย์ (bāhuletā)^๑

แขนของพระเคารีประคองเดาวัลย์ (gaurībhujalātā)^๒

แขนอ่อนราวกับเดาวัลย์ (komalabāhuletā)^๓

แขนกับกิ่งไม้ออน

กวีเปรียบเทียบแขนของนางกับกิ่งไม้ออนในลักษณะความกลมกลิ้ง เกลี้ยงเกลา
อ่อนช้อย เช่น

แขนของนางประคองกิ่งไม้ออน (komalavitapānukārinēu bāhva)^๔

แขนกับวงขวาง

วงขวางมีลักษณะอ่อน กลมกลิ้ง เรียว เมื่อเปรียบกับแขนของนาง
ทำให้เห็นภาพแขนที่อ่อนช้อยของนางไคณิกศา เช่น

แขน (ของนาง) เสมือนวงขวาง (karikarasamebāhuh)^๕

แขนกับแสงฟ้าแลบ

แสงฟ้าแลบขาวนวล เมื่อนำมาเปรียบกับแขนของนางทำให้มองเห็นภาพ
แขนที่ขาวนวลของนางไคเป็นอย่างก็ เช่น

^๑ Mud. II. 12, p. 98.

^๒ Mrch. I. 2, p. 6.

^๓ Pri. II. p. 26.

^๔ Sak. I. 21, p. 18.

^๕ Mrch. VII. 5, p. 246.

๗ ที่นั่น พระพาหาซึ่งกลายเป็นด้วยของพระบรรพตจักรัสแสงประดุจ
แสงฟ้าแลบ^๑

ดูปมาบทนี้ นอกจากจะเปรียบเทียบกับแสงฟ้าแลบแล้ว ยังเปรียบกับ
ดาววัลย์อีกด้วย

เปรียบกับแสงจันทร์

การเปรียบเทียบกับแสงจันทร์ เปรียบในแง่ความขาวนวลดุจดั่ง เช่น
แขนของพลรามมีสีเหมือนพระจันทร์แรกขึ้น^๒

เปรียบกับวสันตฤดู

วสันตฤดู เป็นฤดูที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างดูสดชื่นขึ้น การเปรียบเทียบกับ
วสันตฤดู เปรียบในแง่ความงาม ความสดชื่นของผิวพรรณ เช่น

แขนของพลรามงามกังวสันตฤดู^๓

มือ

กวีเปรียบเทียบอกกับดอกบัว กลีบบัว ฝักบัว งวงธำมะ และประการัง
และแสงจันทร์ ดังต่อไปนี้

^๑ Mrch. I. 2, p. 6.

gaurībhujalatā yatra vidyul lekheva rājate

^๒ Svap. I. 1, p. 34.

udayanavendusavarṇāu...balasya...bhujau

^๓ Svap. I. 1, p. 34.

vasantakamrāubhujāu

มือกับคอกบัว

การ เปรียบมือกับคอกบัว มักจะเปรียบกับบัวตูม ทั้งนี้เพราะบัวตูมมีลักษณะเป็นกระพุ่ม กลีบซ้อนกันเป็นระเบียบ ปลายกลีบเรียวงาม คล้ายกระพุ่มมือที่ประกบกัน ทั้งยังแสดงถึงความนุ่มนวลอบบาง แดงระเรื่อตามธรรมชาติด้วย

บทอุปมาที่เปรียบมือกับบัวตูม คือ

มือ (ของนาง) คล้ายบัวตูม (hathapalleṅgā)^๑

มือ (ของนาง) นุ่มนวลประดุจบัวตูม (sukumārapāṇipallava)^๒

กระพุ่มมือ (ของนาง) ขอบบางเหมือนบัวตูม
(navanalīnakomalamañjalim)^๓

เมื่อนางเก็บคอกบัว ทำให้ความงามของคอกบัวหายไปเพราะความงามอร่ามแห่งมือนางซึ่งคล้ายบัวตูมที่เคลื่อนไปมาในน้ำ^๔

เด็กน้อยยื่นมือออกไปช่วยความปรารถนาที่จะหยิบสิ่งที่พอใจด้วยนิ้วที่ฉีกกันเพียงคางตาชาย ปรากฏเพียงคางบัวตูม ซึ่งไม่เห็นช่องว่างระหว่างกลีบและจะ

^๑ Pri. II. p. 26.

^๒ Pri. II. 9, p. 34.

^๓ Mrch. V. p. 180.

^๔ Pri. II. p. 30.

esā salilacalantakarapallavappahāvitthedena
oḥasidasoḥam karedi kamalavaṇaṃ svacinānti

บานออกเมื่อต้องแสงอาทิตย์^๑

นอกจากวีจะเปรียบมือกับบัวตูม ซึ่งทำให้เห็นภาพความงามอย่างชัดเจนแล้ว กวียังมีความคิดละเอียดอ่อนออกไปอีก โดยเปรียบมือกับบัวบาน ซึ่งชวนให้เรานึกถึงนิ้วแต่ละนิ้วมีความเรียวอ่อนนุ่มลนกลั่นกันอย่างเป็นระเบียบ คล้ายกับกลีบบัวนั่นเอง เช่น

มืองามเพียงกิ่งบัว (kamalāyamānakāntahaste)^๒

อุปมาบางบทกวีเปรียบเทียบความงามของมือกับดอกบัว โดยมีใบบงให้ทราบว่าเป็นบัวตูมหรือบัวบาน แต่อย่างไรก็ตาม ทำให้เรามองเห็นภาพของมือซึ่งบอบบาง นุ่มนวล ผิวละเอียดอ่อน สีระเรื่อ งดงาม เช่น

มือประดุจดอกบัว (pāṇipaṅkaje)^๓

มือทั้งสองมีเล็บทั้งสิบประกบเพียงกิ่งดอกบัว^๔

ฝ่ามือคล้ายกลีบดอกบัว (kamalataḷika)^๕

^๑Sak. VII. 16, p. 222.

pralobhyavastupranayaprasārito

vibhāti jālagnathitāṅgulih karah /

alakṣyapatrāntaramiddharāgayā

navośasā bhinnam ivāikapaṅkajam // 16 //

^๒Māl. III. p. 71.

^๓Māl. V. 27, p. 113.

^๔Mrch. VIII. 20, p. 274.

daśānakhotpalamāṇḍalabhyāṃ hastābhyāṃ

^๕Māl. I. p. 29.

มือกับลิ้นบัว

ลิ้นบัวมีลักษณะอวบอูม ปลายลิ้นเรียว ขอบบาง สีระเรื่อ เมื่อนำมาเปรียบกับมือ ทำให้เห็นภาพมือที่อวบอูมงาม เช่น

มือของนางงงามประดุจลิ้นบัวแดง^๑

มือกับผักบัว

ผักบัวหรือกระเปาะบัว อยู่ภายในลิ้นบัวชั้นในสุด และมีเกสรบัวหอมล้อมผักบัวจะบรรจุมะลิ้นบัวไว้ ผักบัวมีลักษณะอวบอูม ดังนั้น เมื่อกวีนำมาเปรียบกับมือของนาง ทำให้เห็นภาพมือที่อวบอูมและนุ่มนวลขอบบางได้ชัดเจน เช่น

มือประดุจผักบัว (padmakosa)^๒

มือกับวงธำ เช่น

ฉันจับมืออันงามของนางด้วยมือของฉันประดุจธำวงไข่มุกคอกบัวแดงจากสระ^๓

^๑Sak. VI. p. 190.

raktakuvalayapallavasobhināgrahasta

^๒Pri. III. 11, p. 62.

^๓Māl. VI. 20, p. 140.

asyāḥ karaṇa karam ākalyāmi kāntam

āraktapēṅkajam iva dviradaḥ sarasyaḥ /

อุปมาบทนี้สะท้อนให้เห็นภาพ ๒ ภาพ ภาพหนึ่งมือของผู้ชายซึ่งเปรียบกับ
วงช้าง อีกภาพหนึ่งมือของนางซึ่งงดงามประดุจคอกบัวแดง ทั้งวงช้างและคอกบัว
เป็นสัญลักษณ์แห่งความนุ่มนวล บอบบาง น่ารัก

มือกับปะการัง

การเปรียบมือกับปะการัง ทำให้เห็นภาพมือของนางงดงามน่ารัก
เช่น

มือแดงประดุจกิ่งปะการัง (viddumaladārūṇahattha)^๑

มือกับแสงจันทร์

แสงจันทร์มีรัศมีสีขาวเย็นสบายตา เมื่อเปรียบมือกับแสงจันทร์ ทำ
ให้เห็นภาพมือที่ขาวนุ่มนวล เนื้อเย็น เช่น

ไม่ประหลาดเลยที่คอกบัวหุบขณะที่นางเก็บ เพราะได้สัมผัสกับมือของ
นาง ซึ่งเปรียบเหมือนแสงจันทร์^๒

นิ้ว

กวีเปรียบนิ้วนางซึ่งนุ่มนวลบอบบาง เรียวงามเหมือนลักษณะของใบ
ไม้ เช่น

^๑Pri. II. p. 26.

^๒Pri. II. 7, p. 30.

asyās candramasas tanor iva karāsparsāspadatvam gatā
nāi'te yan mukulībhavanti sahasā padmās tad evā'

นิ้วงามเหมือนใบไม้ (aṅgulīdālevilāsa)^๑

นิ้วของนางนวมเหมือนใบไม้ (mādrāṅgulīdālam)^๒

เล็บ

กวีเปรียบเล็บนางเหมือนแสงจันทร์ ซึ่งทำให้เห็นภาพความเป็นมัน
ประกายของเล็บได้อย่างดี เช่น

เล็บของนางประจุกแสงจันทร์ (nakharajanikarāḥ)^๓

เท้า

กวีเปรียบเท้ากับดอกบัว ทำให้เห็นภาพเท้าที่ปลายเรียวเล็ก หลัง
เท้าอวบอูม เกิดยงเกลา ฝ่าเท้านุ่มนวล บอบบาง แกร่งระเรื่อ เช่น

เท้าประจุกดอกบัว (pādepadma)^๔

พระบาทเพียงกิ่งคู่ของดอกบัว (pādepadmayugalah)^๕

เท้าของนางมีสีแดงคล้ายดอกบัว (caranāvuta padmatāmraū)^๖

^๑ Māl. I. p. 29.

^๒ Māl. VI. 20, p. 180.

^๓ Pri. III. p. 62.

^๔ Pri. I. p. 4.

^๕ Mud. III. p. 160.

^๖ Sak. III. 20, p. 86.

เรื่อนร่าง

เรื่อนร่างของสตรีที่งามต้องบอบบาง ผิวละเอียดอ่อน นุ่มนวล ซึ่งก็มักเปรียบกับความงามของพืช ธรรมชาติ บุคคล และสิ่งที่เชื่อกันว่างาม ดังต่อไปนี้

เรื่อนร่างกับคอกบัว

การเปรียบเรื่อนร่างกับคอกบัว ทำให้เห็นภาพเรื่อนร่างที่บอบบาง นุ่มนวล ผิวพรรณเกลี้ยงเกลา ละมุนละไม เช่น

เรื่อนร่างงามเหมือนคอกบัว^๑

ผู้มีเรื่อนร่างอันบอบบางถูกไฟลวกที่คำบลดาวันกะ รวากับคอกบัว ถูกฉิมะทำลาย^๒

เรื่อนร่างกับเกสรคอกบัว

เกสรคอกบัวมีลักษณะนุ่มนวล การเปรียบร่างกายกับเกสรคอกบัว ทำให้เห็นภาพความนุ่มนวลแห่งเรื่อนร่างได้อย่างชัดเจน เช่น

การสัมผัสร่างของท่านอันไม่เหมือนสิ่งอื่น ซึ่งนุ่มเหมือนเกสรคอกบัว ที่บานเต็มที^๓

^๑ Māl. IX. 38, p. 194.

asitotpaladyuti śarīram

^๒ Svap. V. 1, p. 96.

lāvānake hutavehena hṛtāṅgayastim tām padminīm
himehatām iva...

^๓ Māl. VI. p. 131.

kathorakamalagerbhapaksmalo'nyādrśya eva te'dya
nirvāpayati mām śarīrasparsāḥ

เรือนร่างกับกลีบบัว

การเปรียบเทียบเรือนร่างกับกลีบบัว เปรียบในแง่ความเกลี้ยงเกลาของผิวพรรณ ความขอบบาง ความนุ่มนวลของร่างกาย เช่น

เรือนร่างของเขาคำเหมือนกลีบบัวขาบ^๑

เรือนร่างกับเงาวัด

การเปรียบเทียบเรือนร่างของนางกับดอกและต้นเงาวัด แสดงให้เห็นภาพนางอันขอบบาง น่ารัก เป็นอย่างก็ เช่น

นางมีร่างขอบบางเหมือนดอกนวมาลิกา^๒

คนพิศดูนี้ปรากฏเพียงคัมมีเงาวัดเลื้อยอยู่เพราะเธอเข้าไปใกล้^๓

ฉันไม่เคยชมสตรีที่มีเครื่องประดับประดาเงาวัดที่มีดอกบานสะพรั่ง^๔

^๑Māl. V. 5, p. 97.

kuvalayadalaśyāmo'py aṅga

^๒Sak. I. p. 16.

navemālikākusumāpelavā

^๓Sak. I. p. 18.

yāvattayopagatayā latāsanātha ivāyam kesaravṛksaka
pratibhāti

^๔Mrch. IV. 6, p. 140.

na muṣṇāmy abalāṃ vibhūṣanavatīm phullāṃ ivāhaṃ latāṃ

อุปมาขบถนี้ นอกจากจะเปรียบเทียบเรือนร่างของนางขอบบางเหมือนเงาวัดแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าชาวอินเดียนิยมชมชอบสตรีผู้มีเครื่องประดับตกแต่งร่างกาย เพราะมันจะเพิ่มความงามให้สตรีมากขึ้น เช่นเดียวกับดอกไม้ที่เพิ่มความงามให้แก่ต้นไม้ยิ่งขึ้น ความคิดนี้น่าจะตรงกับสำนวนไทยที่ว่า "ไถงามเพราะขน คนงามเพราะแต่ง!"

ควยความก็ของเธอ เธอได้แต่งงานกับสามีซึ่งดูตัวกับเธอและเป็น
 ผู้ซึ่งฉันมุ่งหมายไว้สำหรับเธอตั้งแต่แรก เถานวมาลิกานี้ก็อาศัยตนมะม่วงแล้ว บัดนี้
 ฉันปรากฏจากความกังวลในเรื่องของต้นไม้และตัวเธอ

เรือนร่างกับตนเกตุก

ก็เปรียบเรือนร่างของนางกับภายในตนเกตุก แสดงให้เห็นภาพ
 เรือนร่างของนางชวานวด นุ่มเนียน ละมุนละไม เช่น

ความงามเด่นของนางแสดงออกด้วยองคภาพที่หมดแรง เพียงตั้ง
 ภายในตนเกตุกอันเจริญเต็มที่

Sāk. IV. 12, p. 114.

samkalpitam prathamam eva mayā tavārthe bhartāram
 ātmasadrśam sukrtāir gata tvam /
 cūtena samśritavati navamālikeyam asyām aham tvayi
 ca samprati vitacintāh // 12 //

อุปมาบทนี้ กล่าวถึงศกุนตล่าวา นางมีทษยันต์เป็นสวามี ซึ่งทำให้ฤๅ
 กาศยปหมดความหวังใยแล้ว เพราะทษยันต์เป็นพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ โดยกล่าวเปรียบ
 นางกับเถานวมาลิกาที่อาศัยตนมะม่วง แสดงให้เห็นภาพนางผู้มีเรือนร่างอันบอบบาง
 และยังแฝงไว้ซึ่งความคิดของชาวอินเดียนที่มีต่อสตรีว่า สตรีนั้นเป็นเพศที่อ่อนแอ ต้องมี
 ผู้คุ้มครองหรือยึดเหนี่ยว

Māl. VII. p. 147.

kathoraketakīgerbhavibhramāvayadāurbalyanirvāhita
 sundaratvaviśeṣam...

เรือนร่างกับดอกไม้

การเปรียบเทียบเรือนร่างของนางกับดอกไม้ ทำให้เห็นภาพเรือนร่างของนาง
ซึ่งบอบบาง บริสุทธิ์ มีเสน่ห์ เช่น

เรือนร่างของนางบอบบางเหมือนดอกไม้สด^๑

เรือนร่างกับหิมะ

หิมะมีลักษณะเป็นปุยขาว นุ่มนวลและเย็น เมื่อนำมาเปรียบกับร่างกาย
ของนาง ทำให้มองเห็นภาพเรือนร่างที่นุ่มนวลขาวนวลผ่องและเย็น เช่น

ร่างกายของมาลतीเย็นเหมือนหิมะ^๒

นางกับดวงจันทร์

นางทำให้หัวใจของฉันทซึ่งเผาด้วยไฟแห่งความรักเย็นลงอย่างมากเหมือน
ไม้จันทร์^๓

^๑ Māl. IX. 10, p. 180.

sarasakusumakṣemāiraṅgair

^๒ Māl. X. 18, p. 212.

aṅgakāistuhinasāṅgāsītalaiḥ

^๓ Mrch. IV. 4, p. 136.

mama hrdayam anaṅgavahnitaptam

bhr̥ṣam iva candanaśītalam karoti // 4 //

นางกัยไบไม้ออน

ไบไม้ออนมีลักษณะบอบบาง สีระเรื่อ บริสุทธ์ เมื่อนำมาเปรียบกับสตรี ทำให้เห็นภาพนางผู้บริสุทธ์ อ่อนวัย มีความบอบบาง น่ารัก เช่น

ความงามที่ปราศจากมลทินของเธอประดุจไบไม้ออนที่เติบโตยังไม่ไคกรีก^๑
 เธอเป็นใครมีผ้าคลุมหน้าไม่เผยความงามให้ปรากฏชัด (ซึ่งยืน) อยู่
 ตามกลางถุณี ประดุจไบไม้ออนในตามกลางไบไม้สีเหลือง^๒

นางกัยคอกไม้

ความงามที่ปราศจากมลทินของเธอคล้ายคอกไม้ที่ยังไม่ไคคม^๓
 ความสาวของนางชวนให้หลงเสน่ห์ประดุจคอกไม้ปรากฏอยู่ทั่วเรือนร่าง^๔

^๑ Sak. II. 10, p. 52.

kisalayam alūnam kararuhāir...

...iva...tad rūpamanagham...

^๒ Sak. V. 13, p. 140.

kāsvidavegunṭhanavatī nātiparisphuṭaśarīralāvaṇyā /

madhye tapodhanānām kisalayam iva paṇḍupatrānām //13//

^๓ Sak. II. 10, p. 52.

ānāghratam puṣpam...iva ca tadrūpamanagham

^๔ Sak. I. 21, p. 18.

kusumam iva lobhanīyam yāuvanamaṅgesu saṃnaddham

นางกัษยวากกถวย

การเปรียบนางกัษยวากกถวยซึ่งมีสีชวานวล เกลี้ยงเกลาและกลมกลิ้ง ทำให้เห็นภาพนางผู้มีเรือนร่างอันบอบบาง ผิวพรรณขาวดุจดั่งเกลี้ยงเกลา ดังนี้

นางผู้มีเรือนร่างอันบอบบางงามเหมือนหยวกกถวย^๑

เธอผู้นุ่งผ้าไหมสีแสดซึ่งมีชายผ้าไหวกวยแรงลม ตัวสันเหมือนหนอกถวย
อ่อน วิ่งหนีท่าไม้^๒

นางกัษยอินทลัม

อินทลัมมีรสหวาน กวีเปรียบสตรีในวังกัษยอินทลัม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สตรีในวังมีความงาม ความอ่อนหวานเป็นที่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็น อันต่างกับสตรีชาวป่า ชาวคอง ไม่รู้จักการแต่งกาย การพู่กจาไม้รีนทุ ซึ่งเปรียบกับมะขามมีรสเปรี้ยว ดังนี้

ความปรารถนาของท่านผู้เหยียดหยามหญิงงามก็เหมือนกับความปรารถนา
ของผู้สูญเสียรสดีแห่งอินทลัมและทองการมะขาม^๓

^๑ Māl. II. 3, p. 53.

ksāmāngī sarasekadaliḡarbhāsubhagā

^๒ Mrch. I. 20, p. 28.

kim yāsi bālakadalīva vikampamānā

raktāmsukam pavanaloladaśam vahantī /

^๓ Sak. II. p. 52.

yathā kasyāpi piṇḍakharjūrāir udvejitasya tintinyām
abhilāso bhavet, tathā strīratnaparibhāvino bhavata iyam
abhyarthanā

นางกับน้ำผึ้งสด

น้ำผึ้งมีรสหวานใครก็ดื่มแล้วชื่นใจ กวีเปรียบเทียบความบริสุทธิ์ของนางกับน้ำผึ้งสดที่ยังไม่ถูกลิ้มรส ทำให้เห็นภาพนางผู้มีความงาม ความบริสุทธิ์อย่างแท้จริง ดังนี้

ความงามที่ปราศจากมลทินของเธอ เปรียบเหมือนน้ำผึ้งสดซึ่งรสชาติของมันยังไม่ได้อูกริม^๑

นางกับแม่เหล็ก

การเปรียบเทียบนางกับแม่เหล็ก ซึ่งมีคุณสมบัติสามารถดึงดูดโลหะได้ ทำให้เห็นภาพนางผู้มีความงามที่ดึงดูดทั้งกานความงาม ความน่ารัก ความฉลาด ความรอบรู้ มีเสน่ห์ที่จะดึงดูดใจเพศตรงข้าม ดังนี้

นางดึงดูดหัวใจราวกับเข็มแม่เหล็กดึงดูดเหล็ก^๒

นางกับเพชร

การเปรียบเทียบความงามของนางกับเพชร ซึ่งเป็นอัญมณีมีค่า มีสีขาวทอแสง เป็นประกายงดงาม ทำให้เห็นภาพนางผู้มีความงามที่ดั่งแก้วมณีอันประณีต เพราะเป็นที่รักที่ปรารถนา ดังนี้

^๑ Sak. II. 10, p. 52.

...madhu navamenāsvāditaresam...iva...tadrūpemanagham

^๒ Māl. I. ร้อยแก้วหลังโถดกที่ ๒๒,

ayaskāntam anīśalākevalohadhātum antah karanam
ākṛstāvati sarvathā /

มาลตีถูกสาวผู้เป็นเพียงกึ่งเพชรของภูริวิสุ^๑

ความงามที่ปรากฏจากมลทินของนางประจุกไข่มุกที่ยังไม่ได้ถูกเจาะรู^๒

นางกัษยาทาทา

ตั้งแต่นั้นเห็นนางครั้งแรก นางให้ความยินดีอย่างสุดซึ้งซึ่งให้เกิดแก่ตา
ของฉันทประจุกยาทาทาทิพย์^๓

อุปมาบทนี้ เปรียบความงามของนางซึ่งสามารถทำให้ผู้พบเห็นมีความสุขสบาย
ตา เช่นเดียวกับยาทาทาที่ทาความเย็นให้แกดวงตา

นางกับพระจันทร์

นางน่าจะเป็นแสงจันทร์ในร่างมนุษย์ การเห็นนางในเวลากลางวันไม่น่า
จะเป็นไปได้^๔

^๑ Māl. VI. p. 136.

bhūrivāsoṛ ekam apatyaratnam mālatī

^๒ Śak. II. 10, p. 52.

anāviddham ratnam...iva...tad rūpam anagham

^๓ Māl. I. รอยแฉกหลังโลกที่ ๒๒, p. 27.

sā punar mama prathamādarsānēt prabhṛty amṛtavartir
iva cakṣuṣoṛ niratis' ayam ānandam utpādayanti

^๔ Pri. II. 6, p. 28.

mūrta syād iha kaumudī na ghaṭate tasyā divā darsānam

อุปมาบทนี้ ทำให้เห็นภาพนางผู้มีความงาม มีเรือนร่างอันบอบบาง
ฉิวพรอนขาวดุจดั่ง จนทำให้ผู้เห็นนึกว่าเป็นแสงจันทร์ที่แปลงร่างมา

ใครปรากฏเพียงกึ่งเสี้ยวพระจันทร์อันถูกปกคลุมด้วยเมฆในฤดูสารท^๑

นางสวมเสื้อผ้านั้นปราศจากเครื่องประดับสิ่งงดงาม ประจุกเสี้ยวพระจันทร์
ที่ถูกหมอกบัง^๒

อุปมาบทนี้ทำให้เห็นภาพนางผู้มีความงามแต่ไม่ปรากฏชัด เพราะมีสิ่งอื่น
บดบังความงาม

นางกับแสงฟ้าแลบ

เมื่อฟ้าแลบจะปรากฏแสงขาวนวล บริสุทธิ์ถึงงามมาก กวีเปรียบเทียบความงาม
ของนางกับฟ้าแลบ ทำให้เห็นภาพความงาม ความขาวบริสุทธิ์ดุจดั่งแห่งฉิวพรอน
ของนางได้อย่างชัดเจน เช่น

เขาไม่เห็นเธออย่างแน่นอนเพราะความมืดของกลางคืน ประจุกสายฟ้า
ที่แอบซ่อนอยู่ในเมฆ^๓

^๑ Mrch. I. 54, p. 58.

chāditā śaradabhrena candralekheva dr̥syate /

^๒ Svap. III. p. 66.

nihārapratihatacandralekhevāmanditabhadrakam vesam

dharayanti

^๓ Mrch. I. 35, p. 40.

kāmaṃ pradosaṭimireṇa na dr̥syase tvam

śaudāmanīva jaladodarasamdhilīnā /



นางกับวสันตฤดู

วสันตฤดูเป็นฤดูที่นำความสดชื่นมาให้ทุกสิ่งในโลก ต้นไม้เขียวชอุ่มงดงาม มวลมนุษย์ก็ร่าเริงเบิกบานใจเพราะธรรมชาติในฤดูวสันต การที่กวีเปรียบนางกับวสันตฤดู ทำให้เห็นภาพว่านางมีความน่ารักสดชื่นร่าเริง เช่น

วสันตเสนา^๑น่ารักประจุกความงามแห่งวสันตฤดู^๒

นางกับพระลักษมี

พระลักษมีเป็นธิดาพระวิษณุ ชาวฮินดูถือว่าพระลักษมีเป็นเทวีแห่งโชคลาภ^๓ เป็นแบบอย่างความงาม ตามภาพเขียนพระนางประทับยืนบนดอกบัวมีสองมือ มือหนึ่งถือดอกบัว^๔ การนำนางมาเปรียบกับพระลักษมีทำให้เห็นภาพนางผู้เป็นแบบฉบับแห่งความงามอย่างแท้จริง เช่น

นางนี้เป็นไกรหน่อในมือถือดอกบัว มองดูแล้วประจุกพระลักษมี^๕

^๑Mrch. I. 6, p. 8.

vasantaśobheva vasantasena

^๒ที่กคศิริ แยมหนักดา, ที่กคกรินพนธ, หน้า ๑๒๕.

^๓John Dowson, Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 176.

^๔Pri. II. 6, p. 28.

ke'yam hastatalasthitena kamalena'lokyate srīr iva//

นางกับนางรตี

นางรตีเป็นธิดาของกามเทพ เป็นผู้ที่มีความงดงาม การนำนางมาเปรียบกับนางรตีทำให้เห็นภาพนางผู้มีความงามใครเห็นก็รักใคร่ เช่น

นางผู้งดงามเพียงถึงนางรตีผู้มีร่างมาปรากฏ^๑

ความงามของนุรุษ

กวีนิยมเปรียบเทียบความงามของนุรุษโดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในฐานะกษัตริย์กับเทพเจ้า เช่น พระกิวะ และพระกามเทพ นอกจากนี้กวียังเปรียบเทียบความงามของนุรุษทั่วไปกับราชสีห์ ราชหงส์ และวัว ดังต่อไปนี้

กษัตริย์กับพระกิวะ

พระกิวะเป็นเทพเจ้าแห่งการสร้าง การรักษา และการทำลาย นับเป็นเทพเจ้าสูงสุดพระองค์หนึ่ง กาลิหาสเปรียบเทียบท้าวทุษยันต์กับพระกิวะ ดังความว่า

เมื่อข้าพเจ้าส่งสายตาไปที่กวางและพระองค์ที่กำลังขึ้นสายธนู ดูเหมือนข้าพเจ้าเห็นพระกิวะที่ติดตามกวางมาปรากฏแก่ตา^๒

^๑Mrch. IV. 4, p. 136.

ratir iva mūrtimatī

^๒Sak. I. 6, p. 6.

kṛsnasāre dadac caksus tvayi cādhiyakarmuke /
mṛgānusāriṇaṃ sākṣāt paśyāmīva pinākimam // 6 //

เรื่องราวที่พระกิวะไล่ตามกวางมีปรากฏในกัมภีร์วิษณุปุราณะ ซึ่งครั้งหนึ่งพระทักษะจัดทำพิธีบวงสรวงไม้ไผ่เชิญพระกิวะเข้าร่วมพิธี พระกิวะทราบเรื่องเข้าจึงเดินทางมาทำลายพิธี จนเกิดการต่อสู้กันขึ้น พระทักษะแปลงร่างเป็นกวาง พระกิวะไล่ตามจับ ในที่สุดพระทักษะถูกพระกิวะตักเกี่ยว

บุรุษกับกามเทพ

กามเทพหรือเทพเจ้าแห่งความรัก มีรูปร่าง มีอาวุธคือ ธนู ทำด้วย
 คันธนู มีคิ้วโค้งกันเป็นสาย ลูกธนูมีปลายเป็นดอกไม้ มีชายาชื่อนางรตี การนำ
 บุรุษไปเปรียบกับพระกามเทพ ทำให้เห็นภาพว่า บุรุษมีความสง่างามเป็นที่ต้องใจ
 ของผู้พบเห็น เช่น

ฉันจะเห็นมาธวานายของฉันไค้ที่ไทนหนอ เขาผู้ขวางหัวใจที่สูงส่งของ
 มาลตี ภัยความภูมิใจและเสน่ห์แห่งความงามอันเทียบเท่ากับพระกามเทพ^๑

บุรุษกับคนธรรพ์

คนธรรพ์เป็นอมมนุษย์ที่มีรูปร่าง มีเสน่ห์ชวนให้หญิงลุ่มหลง รูปร่างของ
 คนธรรพ์ตามในรูปที่ชาวฮินดูเขียน ตอนบนเป็นมนุษย์ ตอนล่างเป็นนก คนธรรพ์เป็น
 นักดนตรีประจำสวรรค์คู่กับนางอัปสร การเปรียบบุรุษกับคนธรรพ์ ทำให้เห็นภาพ
 บุรุษ เป็นผู้มีเสน่ห์ วาเริงเป็นที่พอใจของหญิง เช่น

ฉันไ้รับการอานนำควยนำที่ไ้ค้คัม นิ่งอยู่พร้อมกับสวางามทั้งหลายเหมือน
 คนธรรพ์^๒

^๑Māl. I. p. 20.

kutredānīm tulitamakaradhvajāvaleparūpavi-bhramāvaksip-
 tamālatīhrdayamāhātmyam nātha-mādhavam preksisye /

ดูเปรียบเทียบ Māl. I. pp. 15 - 16.

^๒Mrch. IX. 1, p. 306.

snāto'ham salilajalāih pānīyāir udyāna upavanakānane
 niṣannaḥ /

nārībhiḥ saha yuvatībhiḥ strībhir gardharva iva
 suvihitair āṅgakaiḥ // 1 //

บุรุษกับราชสีห์

การเปรียบบุรุษกับราชสีห์ ทำให้เห็นภาพบุรุษผู้มีความสง่างาม มีพลังกำลังแฝงไว้ซึ่งอำนาจ เช่น

อรรยกะ ผู้มีอกผายไหล่ผึ่งประจุกุราชสีห์^๑

บุรุษกับราชหงส์

การเปรียบบุรุษกับราชหงส์ เป็นการเปรียบในแง่ความสง่างาม ของกิริยาท่าทางของบุรุษ เช่น

ท่านงามสง่าเพียงคังราชหงส์ผู้ตามนางผู้เดินเหมือนนางกลหงส์^๒

๒. ความงามของกิริยาท่าทางของบุคคล

กวีเปรียบเทียบความสง่างามของกิริยาท่าทางของคนกับท่าทางเดินของ ช้าง ผู้มีอำนาจและกษัตริย์ ดังต่อไปนี้

การเดินของบุรุษกับช้าง

ช้างเป็นสัตว์ที่มีรูปร่างสูงใหญ่ แต่มีลักษณะการเดินที่นุ่มนวลเงียบ เงียบ แฝงไว้ด้วยความสง่างาม เมื่อนำการเดินของบุรุษมาเปรียบกับการเดิน

^๑Mrch. VII. 5, p. 246.

simhapīnonnatāmsah

^๒Mrch. I. p. 62.

ivam evāitām kalahamsagāminīm anugacchan rājahamsa
iva sobhase.

ดูเปรียบเทียบ Māl. I. p. 29.

ของช้าง ทำให้เห็นภาพพुरुษผู้มีกิริยาท่าทางการเดินที่ดูภาพสง่างามน่าเกรงขาม
เช่น

(ศูทรกะ) มีการไปเหมือนพญาช้าง (dviradendragatis)^๑

ท่าทางของผู้มีอำนาจกับกษัตริย์

แต่ก่อนชาวเมืองขึ้นเหมือนกับพระจันทร์ข้างขึ้น เมื่อขึ้นออกจาก
เมืองอย่างเข้มชาประดุจกษัตริย์ผู้มีบิรวารแวกล้อมนับพัน^๒

อุปมาพจน์กล่าวถึงรากษสในคราวที่เขาเรืองอำนาจ จะไปไหนก็มี
คนติดตามมากมาย เดินไปด้วยความสง่างามเฉยเช่นเดียวกับกษัตริย์

ท่าทางของบุรุษกับผู้มีอำนาจ

เนื่องจากผู้มีอำนาจมีลักษณะท่าทางที่สง่างามเกรงขม เกรงขมิ
คังนั้น กวีจึงเปรียบผู้สง่างามกับผู้มีอำนาจคังนี้

นี่แน่ะอนสุยา ผู้นี้เป็นใครนะมีท่าทางสง่างามและเกรงขม เกรง
ไพเราะประดุจผู้มีอำนาจ^๓

^๑ Mrch. I. 3, p. 8. ดูเปรียบเทียบ Pri. III. 7, p. 56.

^๒ Mud. VI. 10, p. 316.

pāurāir aṅgulibhir navenduvad aham nirdiśyāmanah śanāir
yo rājeva purā purān niragamam rājñām sahasrāir vṛtah/

^๓ Sak. I. p. 26.

anasūe, ko mukku eso cauragambhīrākidā mahuram
ālavanto pahāvavanto via lakkhīadi

ข. ความงามของสัตว์

กวีได้กล่าวชมความงามของนกยูงและหงส์ ดังต่อไปนี้

นกยูง

กวีได้กล่าวชมความงามของนกยูงโดยเปรียบกับความงามของมณี ดังนี้
 นกยูงบ้านตัวนี้ดูราวกับประดับด้วยมณีหลายหลาก
 นอกจากนี้ก็เปรียบนกยูงว่าแพนกับหัทธหรือมณี เช่น
 เมฆที่ย้อยลงต่ำไกลยอกเขา (มีค) เหมือนหัวใจหญิงที่พลัดพราก
 จากคนรัก ส่งเสียงกึกก้อง ซึ่งทำให้นกยูงทั้งหลายว่าแพนหาง ทองฟ้าดู
 พัดด้วยพัดที่ฝังมณี^๒

นกยูงก็แพนหางที่เหมือนมณีคล้ายลีลาว่ารายว่าอันอ่อนช้อย^๓

^๒Mrch. IV. รอยแก้วหลังไศลภที่ ๒๕, p. 166.

itas tato vividhamanicitrita ivāyam...grhamayūrah /

^๓Mrch. V. 13, p. 190.

garjanti śailaśikhāresu vilambibimbā

meghā viyuktāvanitāhrdayānukārāh /

eṣāṃ ravena sahasotpatitair

mayūrāih kham vijyate manimayāiriva tālavṛntāih//13//

^๓Pri. I. 12, p. 18.

chattrābham nṛttalīlāsithilam api śikhī barhabharam

tanoti

หงส์

กวีเปรียบเทียบหงส์ที่มีสีขาวงามบริสุทธิ์กับแสงจันทร์ดังนี้

เมื่อถึงหงส์ตัวผู้ที่เหมือนพระจันทร์ในฤดูสารทพูนอนอยู่ที่ชายฝั่ง
นางหงส์เข้าไปหากา^๑

นอกจากกวีจะเปรียบเทียบหงส์กับแสงจันทร์แล้ว ยังเปรียบเทียบหงส์กับ
พระพาหาของพลเทพผู้มีผิวขาวเป็นที่ของพระกฤษณะผู้มีผิวดำ การเปรียบเทียบหงส์
กับพระพาหาของพลเทพ ทำให้เห็นภาพหงส์ที่ไปเป็นแถวขาวนวลงดงามมาก
ดังนี้

ฝูงหงส์บินไปเป็นแถวนำดูนัก รวากับพระพาหาของพลเทพ^๒

ค. ความงามของพืช

กวีได้กล่าวชมความงามของต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้และใยบัว
ดังต่อไปนี้

^๑Mrch. VIII. 16, p. 270.

saraccandrapratikāśam pulināntaraśāyīnam /

hamsī hamsam parityajya vāyasam samupasthitā//16//

ดูเปรียบเทียบ Mrch. IV. p. 166.

^๒Svap. IV. p. 80.

prasāditabaladevabāhudarsanīyām sārāsapañktim yāvāt
samāhitam gacchantīm

คนไม้

กวีได้พรรณนาถึงคนไม้^๑ ว่าเหมือนตะเกียง (nīpaḥ pradīpāyate)^๒ และชมคนเสฉาติกาว่าผลิคือเป็นพวงงามเหมือนไข่มุกที่สลัด้วยแก้วประพาส^๓

ใบไม้

กวีเปรียบเทียบความนุ่มของใบไม้กับความนุ่มของอกนกกแก้ว (suaodarasuumāre nalinīpatte)^๔ ซึ่งทำให้เห็นภาพของใบไม้ที่มีลักษณะนุ่มจริง ๆ และยังเปรียบใบไม้ที่เปียกน้ำเมื่อต้องลมไหวไปมางามเหมือนปีกนกที่แผ่ออก ดังนี้

ฉันคิดว่าใบไม้เหล่านี้ซึ่งถูกลมรอนเผาและถูกหยกน้ำจากจิรวทำให้ชุ่มชื้น แผ่ขยายออกไปเหมือนปีกนกที่กางแล้ว^๕

^๑ Mrch. : Notes, pp. 101 - 102.

^๒ Mrch. V. 14, p. 190. ผู้วิจัยเข้าใจว่าเป็นการเปรียบเทียบคอกสีแดงของคนไม้ปะเหมือนกับตะเกียงที่สว่างจา.

^๓ Svap. IV. p. 74. คนเสฉาติกา มีคอกสีขาวและก้านคอกสีแดง.

^๔ Sak. III. ร้อยแก้วหลัง ๑๔, p. 80.

^๕ Mrch. VIII. 46, p. 300.

vātātapena taptāni cīvaratoyena stimitāni patrāni /
etāni vistīrṇapatrāni manye patrānīva sphuranti//46//

คอกไม้

กวีเปรียบเทียบงามของคอกหญ้ากาศะ ซึ่งมีสีขาวงามเหมือน
ดวงจันทร์อันทอรัศมีขาวนวล (śāracchaśāṅkagāurena...
kāśāpuspalavena...)

ใยบัว

ใยบัวมีลักษณะอ่อนนุ่ม ซึ่งกวีนำไปเปรียบกับรัศมีขาวนวลของ
พระจันทร์ในถุสสารท ดังนี้
สร้อยคอของนางท้าวใยบัวอันอ่อนนุ่ม ประดุจรัศมีพระจันทร์
ในถุสสารท^๒

ง. ความงามของธรรมชาติ

กวีได้กล่าวชมความงามของพื้นดิน ต้นไม้ ทองฟ้า ฝน และฤดู
ดังต่อไปนี้

พื้นดิน

มีการเปรียบเทียบพื้นดินที่มีหญ้าเขียวขจีและมีดอกศิริระปกคลุมอยู่เหมือน
มรกต และเมื่อพื้นดินมีดอกพันธุะปกคลุมเหมือนปกคลุมด้วยแมลงเม่า ดังนี้

^๑ Svap. IV. 7, p. 190.

^๒ Sak. VI. 18, p. 190.

...śārac candramarīcikomalam mrñālasūtram...

เมื่อก่อนพื้นดินมีความอ่อนนุ่มด้วยหญ้าอันเขียวขจีประจุจรมรกต
และงามระยิบด้วยดอกศิริষะ วันนี้นั้นพื้นดินปรากฏราวกับปกคลุมด้วยหมูแมลงเม่า
เนื่องจากมีดอกพันธุกระวางลงเต็ม^๑

ต้นไม้

จงดูความงามของอุทยานนี้ซิ ต้นไม้เหล่านี้ซึ่งงงามด้วยผลและ
ดอก ล้อมรอบด้วยเดาวัลย์ที่แข็งแรงและไม่อ่อนไหว ได้รับการรักษาโดยคนสวน
ด้วยพระบรมราชโองการของพระราชา ดูมีความสุขเหมือนสามเฝ้าพร้อมด้วยภรรยา^๒

^๑Pri. II. 3, p. 22.

bibhrānā mr̥dutām śirīṣakusumaśrīhāribhiḥ sādvatāih
sadyah kalpitakuttimā marakataksodāir ivakṣālitāih /
eṣā samprati bandhanād vigalitāir bandhukapuṣpotkarāir
adyā'pi kṣitir indragopakaśatais' channe've saṃlakṣyate //

ดูเปรียบเทียบ Pri. II. 2, p. 22.

^๒Mrch. VIII. 7, p. 258.

...paśyodyānasya śobhām /
amī hi vṛkṣāḥ phalapuṣpasobhitāḥ kathoranisṇanda-
latopaveṣṭitāḥ /
nr̥pajñayā rakṣijanena pālītā narāḥ sadārā iva yānti
nirvṛtim // 7 //

ทองฟ้า

ดวงดาวหายไปเหมือนความดีที่ทำต่อทุกคน และทองฟ้ายอมไม่
งงงามเหมือนหญิงที่พลัดพรากจากสามี^๑

อุปมาขี้ผึ้งถึงทองฟ้าเมื่อไรดาวก็จะไม่งงงาม และทำให้
ผู้มองดูหวั่นใจ เหมือนกับหญิงที่สามีจากไป นางก็จะไม่เอาใจใส่ในการแต่งกาย
หน้าตา ก็จะเศร้าหมองเต็มไปด้วยความทุกข์

ฝน

กวีเปรียบสายฝนซึ่งงงงามเหมือนกับไข่มุก ไข่มุก หยกเงิน ซึ่งมี
สีขาวงาม ทำให้เห็นว่าสายฝนมีสีขาวงงงามบริสุทธิ์ ดังนี้

เมฆ (ไปรยฝน) ประจุสายไข่มุก^๒

เมฆไปรยฝนดูประจุกำจุนโลกด้วยไข่มุก^๓

สายฝนตกลงมาอย่างรวดเร็วจากภายในก้อนเมฆ ประจุหยกเงิน

ไหลลงมา^๔

^๑ Mrch. V. 25, p. 196.

gatā nāsam tārā upakṛtamasādhaviva jane

viyuktāḥ kāntena striya iva na rājanti kakubhah /

^๒ Mrch. V. 45, p. 210.

...māuktikanidhānam ivodgirantah

^๓ Mrch. V. 21, p. 194.

...vāridharāḥ sadhārā gām rūpyarajjveva samuddharanti//

^๔ Mrch, V. 4, p. 178.

etā nisiktarajatadravasamnikāsā

dhārā javena patitā jaladodarebhyah

นอกจากนี้กวีเปรียบสายฝนกับสายบัว และเปรียบเมฆกับโคลน
คือ
ฝนทำลายเมฆทั้งหลายและตกลงมาประจุสายบัวทำลายโคลน
ทั้งหลาย^๑

๑๑

กวีเปรียบฤดูสารท^๒ กับพระวรกายของพระศิวะซึ่งเป็นเทพเจ้า
ที่สำคัญองค์หนึ่งของชาวอินเดียน ลักษณะของพระองค์ คือ นุ่งหนังเสือ หนังกวาง
หรือหนังช้าง ผสมเกล็ดสูงคล้ายเขาสัตว์ หักพระจันทร์ไว้เหนือเศียร สวมสังวาล
กะโหลกผี มีงูพันรอบคอและคอเป็นสีนิล มีสี่มือ สามตา ตาที่สามอยู่กลางหน้าผาก
หัตถ์ถือตรีศูล ศร คทา และกลอง^๓

^๑ Mrch. V.44, p. 8.

amūrhi, bhittvā jaladāntarāṇi paṅkāntarāṇīva mr̥ṇālasūcyah/
patanti...vāridhārāḥ //44 //

^๒ ฤดูสารท เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑๕ กันยายน สิ้นสุดในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน
ฤดูนี้เป็นที่ยินดีปรีดาในหมู่มชนชาวอินเดียน เพราะพืชพันธุ์ธัญญาหารและต้นไม้ที่ปลูกไว้
กำลังให้ผลเป็นครั้งแรก เขาจึงถือว่าเป็นเทศกาลที่ควรรื่นเริงยินดี ดู

ดู Vidyākara's "Subhasitaratnakosa" translated by Daniel H.H.

Ingalls, An Anthology of Sanskrit Court Poetry (Massachusetts:
Harvard University Press, 1965), p. 136.

^๓ John Dowson, Classical Dictionary of Hindu Myghology
and Religion, Geogrophy, History and Literature, pp. 296 - 300.

การเปรียบเทียบอุตุสารทกับพระศิวะ^๑ เปรียบในแง่ต่าง ๆ คือ เปรียบ
 คอกกาสะสีชากับฝุ่นที่ปลิวขึ้นมาขณะที่พระศิวะทรงเต้นรำ เปรียบเมฆกับ
 เครื่องทรงของพระศิวะคือหนึ่งช้าง เปรียบแสงจันทร์กับกะโหลกผี และเปรียบ
 ความร่าเริงของหงส์กับพระอาการกิริยาของพระศิวะ จึงทำให้เห็นภาพความงาม
 ในอุตุสารท ซึ่งพื้นดินปกคลุมด้วยคอกกาสะสีขาว ท้องฟ้าสดใส แสงจันทร์มีรัศมีนวล
 เย็น หงส์ต่างก็พากันร่าเริงคางมเหสีเอเกิน

ในอุตุสารทน้ำใสสะอาดสงบนิ่งไม่เหมือนฤดูฝน ซึ่งน้ำในแม่น้ำขุ่น กวีจึง
 เปรียบอาการที่แม่น้ำขุ่นว่าเป็นเพราะแม่น้ำคงคาไม่พอใจมหาสมุทร เพราะในฤดูฝน
 มีน้ำจากแม่น้ำต่าง ๆ ไหลเขี่ยลงสู่มหาสมุทร แต่พอมาถึงอุตุสารทแม่น้ำคงคา ซึ่ง
 เคยขุ่นมัวก็กลับใสสะอาดสงบนิ่ง กวีจึงเปรียบเทียบว่า สารทเป็นสื่อผู้แก้ไขความรักของ
 นางคงคาผู้มีมหาสมุทรเป็นสามี^๒

จ. ความงามของวัตถุสิ่งของเครื่องใช้และเครื่องประดับ

กวีกล่าวชมความงามของมालย์ เครื่องประดับสะโพกและจามร
 ดังต่อไปนี้

มालย์

การที่กวีเปรียบเทียบความงามของมालย์ขณะที่แกว่งไกวเหมือนกับวงช้าง
 ซึ่งมีลักษณะอ่อนช้อย เรียวยาว ทำให้เห็นลักษณะการเคลื่อนไหวของมालย์ที่อ่อนช้อย
 เช่น

^๑ Mud. III. 20, p. 168.

^๒ Mud. III. 9, p. 150.

ประตูบ้านวสันตเสนา ประทับควยมาลัยคอกมัลลิกา ซึ่งห้อยลง
มาแกว่งไกวประดุจวงช้าง^๑

เครื่องประดับสะโพก

มีการเปรียบเทียบงามของเครื่องประดับสะโพกกับดวงดาวที่มี
ประกายระยิบระยับ ทำให้มองเห็นภาพเครื่องประดับที่งามสะดุคตา เช่น

เชอญูประดับสะโพกอันอวบอ้วนคล้ายสายรศนา ออ! มีประกายหลากหลาย
หลายเหมือนดวงดาว^๒

จามร

จามรเป็นเครื่องสูงชนิดหนึ่ง ทำจากขนสัตว์ ซึ่งมีลักษณะเป็นพู่
ขนาดใหญ่ สีขาว รัชกาลที่ ๕ ตรัสแล้วว่า "เจ้าแขกทางอินเดียน่ามีคนถือแสร้งจามร
เคียงข้างพระที่นั่ง และไม่ใช่ถือเฉย ๆ มีการกระทุ้งกระแทกขึ้นลงให้ชนเฝ้าบิณฑบาต
ควย"^๓ การเปรียบเทียบงามของจามรกับแสงจันทร์เพ็ญ ทำให้เห็นภาพความงาม

^๑ Mrch. IV. p. 156.

rāvanahastabhramāyitamallikādāmaguṇālamkṛtasya

^๒ Mrch. I. 27, p. 33.

tvam kaṭītataniveśitam udvahantī tāravicitraruciram
raśanākālāpam

^๓ เสรีयरโกเศศ, "จามร," สารานุกรมของเสรีयरโกเศศ, (กรุงเทพฯ-
มหานคร : โรงพิมพ์เจริญรัตน์, ๒๕๑๖), หน้า ๓๑๒ - ๓๓๘.

ของจามร ซึ่งมีลักษณะสีขาวไ้แก่นซัด ดังนี้

ความงามของจามรอันสุกใสรุ่งเรืองเหมือนมวลดงจันทร์ ใหญ่^๑

ฉ. ความงามของสถานที่

กวีพรรณนาความงามของสถานที่ต่าง ๆ คือ โรงละครและคฤหาสน์ โดยเปรียบกับวิมานเทวคา สวรรค์ เป็นต้น ดังนี้

โรงละคร

มีการเปรียบเทียบความงามของโรงละครกับวิมานเทวคา ดังนี้

โรงละครนี้รุ่งเรืองเสมอด้วยวิมานเทวการันรมย์ด้วยพวงมาลัยมุก ห้อยย้อยอยู่กับเสาทองคำที่ฉายแสง งามด้วยรัตนารอยชนิด พร้อมด้วยนางงามที่ ชะนางอัปสร^๒

คฤหาสน์

กวีเปรียบเทียบความงามคฤหาสน์ของวสันตเสนานูเป็นหญิงนครโสเภณีว่า งามเหมือนสวรรค์ โลกทั้งสามมารวมกัน และสวนพระอินทร์ ดังนี้

^๑Mud. III. 2, p. 142.

sampūrṇendumayūkhasamhatirucām saccāmarāṇam śriyah/

^๒Pri. III. 2, p. 46.

ābhāti ratnasātasōbhitasātakumbha

stambhēvasaktaprthumauktikadāmaramyam /

adhyāsitam yuvatibhir vijitāpsarabhih

preksagrham suravimānasamānam etat // 2 //

ทุกความจริงแล้วคฤหาสถที่พร้อมด้วยโสภณและลูก
 ค่ายเครื่องประดับนานาชนิด ดูราวกับมันเป็นสวรรค์ที่มีคณะคนธรรพ์และนางอัปสร^๑

เมื่อได้เห็นบ้านของवलันตเสนาแล้ว ฉันรู้สึกราวกับว่าได้เห็น
 สยามโลกมารวมกัน^๒

บ้านของคณิกาผู้นี้ดูราวกับส่วนนันทนของพระอินทร์^๓

๒. ความรัก

กวีได้พรรณนาถึงความรักโดยเปรียบกับความร้อนหรือตุลอร้อน
 เนื่องจากทั้งความรักและความร้อน ต่างก็มีธรรมชาติของการเผาไหม้ ก่อให้เกิด
 ความรอนรนกระวนกระวายใจ เช่น

ความร้อนแห่งกระแสดความรักและตุลอร้อนเหมือนกันจริง ๆ^๔

^๑Mrch. IV. p. 162....

ito gandharvāpsaroganāir iva vividhālamkārasobhitāir
 ganikājenair bandhulais ca yatsatyam svargāyato etad geham/

^๒Mrch. IV. p. 162.

bhavanam preksya...jānāny ekastham iva trivistapam dr̥stam/

^๓Mrch. IV. p. 166.

nandanavanam iva me ganikāgrham pratibhāsate

ดูเปรียบเทียบ Mrch. IV. p. 170.

^๔Sak. III. 8, p. 72.

samas tāpah kāmam manasijanidāghaprasarayer

ดูเปรียบเทียบ Mrch. IV. 11, p. 142.

นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบความรักกับไฟ ยาพิษ และไข้
ซึ่งมีอำนาจของการทำลายแผ่กระจายไปอย่างรวดเร็ว เช่น

ความรักในใจ ประดุจยาพิษที่ร้ายแรงแผ่กระจายอย่างไม่หยุด
หย่อน รวากับไฟที่ไร้ควัน จะเผาไหม้เมื่อถูกเชื้อ ประดุจไข่นกที่ถูกลูกคามาไปทั่ว
ทุกส่วนของร่างกาย พอกก็ไม่สามารถช่วยฉนั้นได้ รวมทั้งแม่และเชอควัย^๑

ส่วนผู้ที่ตกอยู่ในท่วงแห่งความรัก จะมีสุขภาพของกายและใจไม่
เป็นปกติ ดังที่กวีพรรณนาไว้ว่า

ร่างกายของเราวิ่งไปข้างหน้า แต่หัวใจกลับวิ่งไปข้างหลัง มันไม่
ไปด้วยกันเลย เหมือนเงินตรงแพรจันที่ถูกนำไปคานลม^๒

หัวใจของเราเกือบรอนราวจะถูกจุมพิตเถาถ่าน^๓

^๑Māl. II. 1, p. 50.

manorāgas tīvram viṣam iva visarpaty aviratam
pramāthī nirdhūmo jvalati vidhutaḥ pāvaka iva /
hinasti pratyāṅgam jvara iva garīyān ita ito
na mām trātum tātaḥ prabhavati na cāmbā no bhavatī //

ดูเปรียบเทียบ Māl. I. 39, p. 42.

^๒Sak. I. 34, p. 38.

gacchati purah śarīram dhāvati praścād asaṁstutam cetah/
cīnāmsukam iva kethoḥ prativātam nīyamānasya //

^๓Māl. I. 19, p. 23.

hrdayam madiyam aṅgāracumbitam iva vyathamānam āste//

ความรักได้เผาไหม้หัวใจที่นำสงสารของฉันทเหมือนฉันทเนื้อที่ตกลงในกองเพลิง^๑

อนึ่ง กาลิหาสได้เปรียบความรักกับสายน้ำไหลว่า

หัวใจของฉันทไม่สามารถกลับมาจากเธอ เหมือนสายน้ำไม่สามารถไหลมาจากที่ต่ำ^๒

อุปมาบทนี้ศกุนตลากล่าวเปรียบความรักที่นางมอบให้ทุษยันต์ซึ่งมั่นคงไม่กลับกลาย เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น เช่นเดียวกับธรรมชาติของสายน้ำ ย่อมไหลจากที่สูงไปสู่ที่ต่ำ และจะไม่มีวันที่มันจะย้อนกลับไปสู่ที่เดิม การเปรียบท่านองนี้ในวรรณคดีไทยก็มี เช่น

แล้วว่าอนิจจาความรัก ฟังประจักษ์ถึงสายน้ำไหล
ตั้งแต่จะเชี่ยวชาญเป็นเกลียวไป ที่ไหนเลยจะไหลคืนมา^๓

^๑ Mrch. I. 18, p. 28.

kāmena dahyate khalu me hrdayam tapasvi aṅgararāṣipatitam
iva māmsakhaṇḍam //

^๒ Sak. III. 2, p. 66.

na ca nimnād iva salilam nivartate me tato hrdayam /

^๓ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, อุเทนฉบับหอสมุดแห่งชาติ

(พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริกา, ๒๕๐๖), หน้า ๓๒๕.

๓. ความสุข

กวีเปรียบเทียบความสุขกับการเห็นแสงตะเกียงในความมืดและสายฟ้าแลบ การเปรียบเทียบนี้ทำให้เห็นว่า ความสุขมีอยู่ในระยะเวลาอันสั้นและผู้ที่ประสบกับความทุกข์มาก่อน จะใคร่รูรสความสุขอย่างสมบูรณ์ ดังนี้

ความสุขจะสวยสกแก่ผู้ที่เคยลิ้มรสความยากลำบาก เหมือนการเห็นตะเกียงในความมืด^๑

ความสุขหวั่นไหวฉายแสงประจุกแสงฟ้าแลบ^๒

๔. ความทุกข์

เมื่อคนเรามีความทุกข์ ความเจ็บปวด ความเคียดแค้น และความว้าเหว่ ย่อมจะแสดงให้เห็นทางร่างกาย ใบหน้า ท่าทาง และอาการภายนอกอื่น ๆ ซึ่งกวีจะเปรียบเทียบกับธรรมชาติที่แห้งเหี่ยวไม่สดชื่น ดังนี้

ร่างกาย (ของนาง) รวากับก้านบัวที่ถูขยี้^๓

^๑ Mrch. I. 10, p. 22.

sukham hi dukhāny anubhūya sōbhate ghanāṅghakāresv
iva dīpadarsānam /

^๒ Māl. VII 14, p. 175.

sāudāmanīsphuranacāñcalam eva saukhyam

^๓ Māl. I. 22, p. 27.

parimrditamṛnālīmīlānam aṅgam

เพราะความหิวแขนขาของฉันอ่อนเพลียประจุกามบัวแห่ง^๑

ใบหน้าของนางมีแก้มที่ชুবลง ออกของนางปราศจากความเต่งตึง
เอวบางลง ไหล่ระบอบอย่างชัดเจน และผิวซีดเขียว ทั้ง ๆ ที่ถูกหรมานด้วยความ
รักนางดูงามน่ารักและเสระโรศ รวกับเดวมาธจที่มีใบแห่งโคณลมพัค^๒

การเปรียบนางผู้มีร่างกายอ่อนเพลีย อันเนื่องจากความทุกข์
เหมือนกับเดววัลย์แห่ง ทำให้เห็นสภาพของนางซึ่งไม่สดชื่นเบิกบาน ชุบผอม
ผิวคล้ำลงอย่างเห็นได้ชัดเจน

นอกจากนี้ยังมีการ เปรียบใบหน้าของผู้มีความทุกข์กับไส้ตะเกียง
ที่ไม่มีเปลวไฟและดอกบัวในฤดูหนาว ดังนี้

เพื่อนรัก ผู้ถูกทานผู้มีความรุ่งเรืองทอดทิ้ง มีใบหน้าหมองคล้ำ
ไม่ส่องสว่างเหมือนไส้ตะเกียงที่มีปลายคำ^๓

^๑Mrch. I. p. 11.

...suskapuṣkaranālānīva me bubhuksayā mlānāny aṅgāni

^๒Sak. III. 9, 74.

ksāmaksāmakapolam ānanam uraḥ kāṭhinyamuktastanam
madhyaḥ klāntataṛaḥ prakāavinatāvamsāu chaviḥ pāṇdurā/
śocyā ca priyadarśanā ca madanakliṣṭeyamālakṣyate
patrānām iva śoṣanena marutā sprṣṭā latā mādhavī//9//

^๓Māl. X. 4, p. 206.

ujjvalālokeyā snigdḥā tvayā tyaktā na rājate /
malīmasamukhī vartih pradīpasikhayā yathā //4//

เพราะใบหน้าของท่านไม่แจ่มใสเหมือนดอกบัวในฤดูหนาว^๑

อนึ่ง บุคคลผู้มีความทุกข์ จะถูกเปรียบเทียบกับพระจันทร์ถูกรายล้อม
 ราชูเป็นอสุรตนหนึ่ง รูปร่างน่าเกลียด มีสี่มือ ร่างกายท่อนล่างเป็นหาง ราชูเกลียดชัง
 พระอาทิตย์และพระจันทร์มาก เพราะพระอาทิตย์และพระจันทร์ไปฟ้องพระวิษณุ
 ว่า ราชูลักกินน้ำอมฤตในคราวกวนเกษียรสมุทร พระวิษณุทรงขว้างจักรตัดตัวราชู
 ออกเป็นสองท่อน แต่ไม่ตาย เพราะได้กินน้ำอมฤตแล้ว ท่อนบนเป็นราชู ซึ่งเรียกว่า
 "ปีศาจแห่งท้องฟ้า"^๒ ส่วนท่อนล่างกลายเป็นเกตุหรือดาวพระเกตุที่ปรากฏในท้องฟ้า
 นั้นเอง คั้งนั้น ราชูโกรธแค้นพระอาทิตย์และพระจันทร์ จึงคอยจับกิน ขณะที่ราชูอม
 พระอาทิตย์ เราเรียกว่า สุริยคราส และเมื่ออมพระจันทร์ เรียกว่า จันทรคราส

อุปมาที่เปรียบบุคคลผู้มีความทุกข์กับพระจันทร์ถูกรายล้อม คือ

เพื่อนรักของเขา เหมือนพระจันทร์อยู่ในปากของราชูถูกจับโดย
 ไม่มีเหตุผล โดยศัตรูผู้ชั่วร้าย^๓

นอกจากนี้ ยังมีกรเปรียบเทียบที่ทำให้ตัวเองได้รับความเดือดร้อนกับ
 คนขอทาน เปรียบคอกแกะที่ถูกครูดูกกับนักมวยปล้ำ และเปรียบครอบครัวที่ขาดผู้นำ

^๑ Mrch. IX. 19, p. 330.

...bhavatas tathā hi hemantapadamam iva nisprabhatām
 upāiti

^๒ John Dowson, Classical Dictionary of Hindu Mythology
 and Religion, Geography, History and Literature, p. 253.

^๓ Mrch. IV. 27, p. 254.

priyasuhrdam akārane grhītam ripubhir asādhubhir...
 sthitam iva rāhumukhe sāsāṅkabimbam //

กับร่างที่ซากศิระะ ดังนี้

วันนี้เราทำลายตัวเองเหมือนกับคนขอทานที่มึนร้อนด้วยความ
แรงรีบ^๑

อุปมาบทนี้กล่าวถึงผู้ที่ทำให้ตัวเองได้รับความเดือดร้อนก็เช่นเดียวกับ
กับคนขอทาน เมื่อที่มึนร้อนด้วยความแรงรีบมันก็จะไหม้ล้นและคอ หึ่งทกรากเนื้อตัวได้

คอของแกะถูกครุฑ ประจุจกอนักมวยปล้ำถูกชกในการต่อสู้
ความเดือดร้อนของครอบครัวที่ซากผู้นำ เปรียบเหมือนร่างที่ซากศิระะ^๓

๕. ความโกรธ

คนเราเมื่อมีอารมณ์โกรธ มักจะทำอะไรลงไปโดยไม่ยั้งคิด ซึ่งก็
มักนำมาเปรียบกับไฟ ซึ่งเป็นของร้อน สามารถที่จะเผาผลาญทำลายสิ่งต่าง ๆ ให้
วอดวายเป็นเถ้าธุลีไถ่ภายในเวลาอันรวดเร็ว ดังนี้

^๑Mrch. IX. p. 316.

uttvārāyamāneneva pāyasapindārakenēdya mayā'tmāiva
nirnāsitah /

^๒Mrch. IV. p. 158.

itas' cāpanītayuddhasya mallasyeva mardyate grivāmesasya
จากอุปมาบทนี้แสดงให้เห็นว่า อินทรีย์ในสมัยนี้มีผู้ประกอบอาชีพเป็น
นักมวยปล้ำควย.

^๓Mud. VI. 5, p. 312.

uttamāṅgarahitāir aṅgāir iva sthīyate

ไฟโกรธเหมือนไฟในป่าย่อมสงบลงเพราะขาดเชื้อเพลิง ไม่ใช่
เพราะความเหน็ดเหนื่อย^๑

คนเราขณะที่โกรธจัดจะดูร้าย และสามารถทำลายสิ่งต่าง ๆ ได้
โดยไม่ยั้งคิด และแล้วค่อย ๆ สงบลง เช่นเดียวกับไฟไหม้ป่า ซึ่งไฟจะไหม้ป่าเสีย
จนราบเรียบแล้วค่อย ๆ คับไป

จริง ๆ นะไฟแห่งความโกรธของพระศิวะยังเผาไหม้ตัวท่าน
(กามเทพ) เหมือนไฟโตมหาสมุทร^๒

๖. ความยิ่งใหญ่

กษัตริย์ที่มีชื่อเสียง มีอำนาจ จะถูกเปรียบกับเทพในสวรรค์และ
กษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของอินเดียบอราณ เช่น มีการเปรียบเทียบทวยษัตินต์เหมือนพระอินทร์
(Indra) ภรตเหมือนชยันต์ (Jayanta) และนางศกุนตลาเป็นเปาโลมี^๓ ดังนี้

^๑Mud. I. 11, p. 22.

dāhyābhāvān na khedāj jvalana iva vane sāmtyati
krodhavahniḥ //

^๒Sak. III. 4, p. 68.

adyāpi nūnam harakopavahni stvāyi jvalatyāurva ivāmburasau/

^๓เปาโลมี เป็นธิดาของแทตย์บุโลมัน คือ พระนางศกุนตลาหรืออินทราณี
นั่นเอง ซึ่งพระอินทร์ดูคนางมาจากบิดาของเธอ และยังมีบิดาของเธอด้วย
เพื่อให้พนคำสาปของเธอ.

สามีของท่านประดุจพระอินทร์ บุตรของท่านเพียงดั่งขยันตะ
 ฆ้องกังวาม ไม่มีพรอื่นใดที่เหมาะสมแก่ท่าน ท่านเป็นเหมือนเป่าโสมิ^๑

นอกจากจะมีการเปรียบกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เหมือนกับพระอินทร์แล้ว
 ยังมีการเปรียบอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ เหมือนอาณาจักรของพระอินทร์อีกด้วย ดังนี้

เราได้รับอาณาจักรของศักรูซึ่งเป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่ในโลก เพียงดั่ง
 อาณาจักรของพระอินทร์^๒

นอกจากนี้มีการเปรียบเทียบทฤๅณวรรมนว่ามีศักดิ์ ๓ อย่าง คือ
 อำนาจ (prabhāva) ความบากบั่น (utsāha) และคำแนะนำที่คังวาม
 (mantra) เหมือนท้าวรฆู ท้าวทิลิป และท้าวณล ดังนี้

^๑ Sak. VII. 28, p. 238.

ākhaṇḍaśama bhartā jayantapratimāḥ sutaḥ /
 āśiranyā nate योग्या पाँलमिसद्रसी भवा // 28 //

^๒ Mrch. X. 48, p. 390.

prāptam samagram vasudhādhirājyam rājyam balārer
 iva śatrurājyam //

พระราชทานฤๅษณ์ ผู้ทรงศักดิ์สามประการ เสมอด้วยท้าวธนู
ท้าวทีลีปและท้าวณล^๑

อนึ่ง มีการเปรียบเทียบนางศกุนตลาผู้มีครรภ์กับต้นศมี ซึ่งมีไฟ
อยู่ภายใน^๒ และเปรียบเทียบศกุนตลากับทิศตะวันออก ผู้จะให้กำเนิดโอรสผู้มีชื่อ
เสียง ซึ่งถูกเปรียบกับดวงอาทิตย์คังนี้

บุตรสาวของท่านจะให้ความยิ่งใหญ่แห่งโลก และความมีชื่อเสียง
ซึ่งสร้างโดยฤๅษณ์ต์ เหมือนต้นศมีที่ภายในเป็นไฟ^๓

^๑Pri. p. 8.

...śaktitrayasya Raghu-Dilīpa-Nalatulyasya devasya
Drsdhavarmano...

ดูเปรียบเทียบ Śak. IV. 6, p. 110 กาลิทาสเปรียบเทียบนางศกุนตลา
กับศรรมิษฐา (Sarmisthā) ผู้ได้รับการยกย่องอย่างดีจากพระสวามี คือ
ท้าวยชาติ ผู้เป็นกษัตริย์แห่งจันทรวงศ์ผู้มีชายา ๒ องค์ คือ เทวยามี ซึ่งมีโอรส
คือ ยทุ และศรรมิษฐา มีโอรสด้วยกันคือ ปุรุ กาลิทาส เปรียบนางศกุนตลากับ
ศรรมิษฐา และเปรียบโอรสของนางศกุนตลา คือ ภรต เหมือนกับปุรุกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่
แห่งโลก.

^๒ศมี เป็นต้นไม้ที่ก่อให้เกิดไฟถ่านนำมาสีกัน จึงมีคำกล่าวว่ พระอัครนิหรือ
ไฟอยู่ภายในต้นศมี ไฟอยู่ภายในแสดงว่านางจะมีบุตรที่มีอำนาจ มีชื่อเสียงยิ่งใหญ่ต่อไป
ในอนาคต ดู John Dowson, Classical Dictionary of Hindu Mythology
and Religion, Geography, History and Literature, p. 277.

^๓Śak. IV. 3, p. 102.

duṣyantena hitam tejo dadhānām bhūtayebhuvah /
avehi tanayām brahmannagnigarbhām śamim iva //3//

ในไม่ช้า (นาง) ใ้ทักำเน็คโอรสผู้บริสุทธิ์ เช่นเดียวกับทิศ
ตะวันออก (ใ้ทักำเน็ค) ดวงอาทิตย์^๑

๗. ความมั่นคง

กวีเปรียบเทียบความมั่นคงของจิตใจกับภูเขา (...giriḥ sthiraṭve..) ^๒
เนื่องจากธรรมชาติของภูเขามั่นคงแข็งแรง ยากที่จะทำลาย การเปรียบเทียบ
ความมั่นคงของจิตใจกับภูเขา ทำให้เห็นว่าคนมีจิตใจมั่นคงไม่โลเล ไม่เปลี่ยนแปลง
ตั้งใจทำอะไรแล้วไม่เลิกล้มความตั้งใจ

นอกจากนี้มีการ เปรียบเทียบศรของกามเทพกับเพชรและบานประตู
ที่แน่นอน ปรระดับก้วยทองและเพชรถูกเปรียบกับแผ่นอกของอสูร ดังนี้

ท่านทำให้ศรดอกไม้ของท่านมีความแข็งเหมือนเพชร^๓

บานประตูระดับก้วยทองและเพชรอย่างแน่นอน ยากที่จะทำลาย
ได้ รวากับอกที่มั่นคงของอสูร^๔

^๑Sāk. IV. 18, p. 122.

tanayam acirāt prācivārkam prasūya ca pāvanam

^๒Mrch. III. 21, p. 120

^๓Sāk. III. 3, p. 68.

tvem api kusumabānān vajrasārikaroṣi

^๔Mrch. IV. p. 156.

...mahāsuraṅkṣahsthaladurbhedyavaḥjranirantara-
pratibaddhakanakakapātasya...

เมื่อเอ่ยถึงอสุรมักจะนึกเห็นภาพอมฤตยุมิรูปร่างสูงใหญ่กำยำ บึกบึน หน้าตาคร่ำยำ มีพลังกำลังมาก การเปรียบบานประตูที่มั่นคง เหมือนนอกอสุร ทำให้เห็นภาพบานประตูที่แข็งแรงยากแก่การที่จะทำลายได้

๘. ความหวั่นไหว

กวีเปรียบเทียบความหวั่นไหว ความไม่คงที่ ความไม่ซื่อตรง ความคด เหมือนกับธรรมชาติของหญิง ส่วนธรรมชาติของแสงฟ้าแลบ ก็คือความไม่จริงยั่งยืน ดังนี้

วิจารณ์ญาณของสตรีทั้งหลายหวั่นไหวเหมือนยอดคอกกกระทา^๑
แสงฟ้าแลบไม่อยู่คงที่ ณ ที่แห่งเดียวเหมือนหญิงสาวที่มาจาก
ตระกูลต่ำ^๒

นอกจากนี้ กวีกล่าวเปรียบเทียบความสำเร็จเหมือนกับสภาพธรรมชาติ
ของพืชบางชนิดดังนี้

ขอให้สายใยแห่งความหวังที่เบาเหมือนใยบัว จงสลายในกาลยาวนาน^๓

^๑ Mud. II. 7, p. 88.

...kāśāprabhavakusumaprāntacapalā

^๒ Mrch. V. 14, p. 190.

vidyun nīcakulodgateva yuvatir nāikatra saṃtiṣṭhate

^๓ Māl. IV. 3, p. 88.

cirād āśātantus trutatu bisinisūtrābhiduro

ณผู้ที่ปรารถนาจะหาว่างนี้ซึ่งมีเสน่ห์ตามธรรมชาติ ให้สำเร็จ
หนต่อการบำเพ็ญตบะ ก็เหมือนกับพยายามเพื่อที่จะตัดกิ่งก้านของตนที่มีควมคมของ
ใบไม้*

เดี๋ยวนี้ควมโศครายของเรา ทำให้การมาที่นี้ของเราไร้นล
ราวกับเมล็ดข้าวเต็มกำหว่านลงในดินที่น้ำท่วม

๕. ควมออนแอ

กวีเปรียบผู้ที่ตองฟังพาทศัยผู้อื่น ไม่สามารถช่วยตัวเองได้เหมือนเด็ก
และคนตาบอดดังนี้

กษัตริย์ผู้มอบภาระให้แก่อำมาตย์ เป็นผู้เบาปัญญา ผู้ไม่รู้เรื่องราว
ของโลก เมื่อถูกพรากจากอำมาตย์ยอมไม่สามารถที่จะดำเนินชีวิตได้แม้ชั่วครู่หนึ่ง
เหมือนทารกคนมดตลอดชีวิต (ถูกพราก) จากมารดา"

*Sak. I. 18, p. 16.

idam kilāvyājamaṇoharam vapuṣ tapah kṣaṇam sādhaṇitum
ya icchati /

dhruvaṃ sa nīlotpalapatradhārāyā samīlatāṃ chettum
rsir vyavāsyati // 18 //

^๒Mrch. VIII. p. 268.

idānīm mama mandabhāginyā ūsarakṣetra patita iva
bījamuṣṭir niṣphalam ihāgamaṇam samvṛttem /

^๓Mud. IV. 14, p. 230.

nrpo'pakṛstah sacivāttadarpaṇah stanandhayo'
tyantaśisūstanād iva

adrstalokavyavahāramandadhīr muhūrtam apy utsahate
na vartitam // 14 //

จันทร์คฤศนุชัชวาล ผู้ได้รับความสำเร็จเพราะอำมาตย์เสมอ
เป็นประจักษ์คนตาบอดไม่รู้เรื่องราวของโลก^๑

๑๐. คุณธรรม

กวีเปรียบเทียบบุคคลผู้มีคุณธรรมกับคอกบัว (...gunāravindam)^๒
ซึ่งบัวเป็นพันธุ์ไม้ที่ชาวอินเดียยกย่องสรรเสริญในความดีงามและความบริสุทธิ์
ทั้งนี้ เมื่อคุณลักษณะของบัวแล้ว จะเห็นว่าบัวเกิดจากเปลือกนม แต่ดอกก้านและใบ
ของบัวที่โผล่พ้นเหนือน้ำนั้นปราศจากร่องรอยแห่งความสกปรก และถ้าศึกษาประวัติ
ความเป็นมาของบัวแล้วจะทราบว่าบัวมีความเกี่ยวข้องกับเทพและเทวีหลายองค์^๓
คนชาวอินเดียยกย่องว่าบัวเป็นดอกไม้สวรรค์ เหมาะแก่การนำไปใช้เป็นเครื่อง
สักการะและเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์และความดีงาม

นอกจากนี้ กวียังเปรียบเทียบคุณธรรมกับพระจันทร์และแก้วสุรยกานต์
ดังนี้

เมารยะผู้เหมือนพระจันทร์ (māuryendoh)^๔

^๑Mud. IV. รอยแฉกถอน 13, p. 228.

candraguptas tu durātma nityam sacivāyattasiddhāveva
sthitas caksur vikala ivāpratyakṣalokavyavahārah...

^๒Mrch. VI. 13, p. 232.

^๓ดู นางบุษบา เต็งสุวรรณ, "บัวในวรรณคดีบาลีและสันสกฤต,"

หน้า ๔๓.

^๔Mud. III. 11, p. 154, 13, p. 156.

ถ้าท่านไม่รู้จักจารุหัตต์หรือวสันตเสนาแล้ว ท่านไม่รู้จักแม่
พระจันทร์ที่มีแสงในท้องฟ้า^๑

มาธวเป็นลูกคนเคียว งามคล้ายแสงสว่างแห่งคุณธรรมอันรุ่งเรือง
มีศิลปะ เหมือนพระจันทร์เหนืออุทัยศิริ^๒

มนุษย์มีมันในความสงบ มีเศษที่มีธรรมชาติเป็นไฟซ่อนอยู่ประจุก
แก้วสุรยกานต์ ซึ่งนำสัมผัสและจะเปล่งแสงออกมาเมื่อถูกข่มด้วยเศษอื่น^๓

๑๑. ความยากจน

กวีเปรียบเทียบยากจนกับต้นไม้แห้ง นกไม่มีปีก บ่อน้ำไม่มีน้ำ งูเห่า
ไม่มีเขี้ยว ต้นไม้แห้ง ซึ่งไร้ตาไม่สามารถทำประโยชน์ให้ตนเองและผู้อื่นดังนี้

^๑ Mrch. VI. p. 232.

yady āryacārudattam vasantasenām vā na janāsi tadā
gagane jyotsnāśahitam candram api tvam na jānāsi /

ดูเปรียบเทียบ Mrch. X. 49, p. 390.

^๒ Māl. II. 10, p. 59.

tataḥ udayagirer ivaika eva sphuritaguṇadyutisundarah
kalāvān...bālacandrah //

^๓ Śak. II. 7, p. 48.

sāmapradhānesu tapovanesu gūḍham hi dāhātmakam-
asti tejah /

sparsānukūḷā iva sūryakāntās tad anyatejo'
bhibhavādvamanti // 7 //

คนยากจนเปรียบเหมือนบ้านร้าง บ่อน้ำแห้ง และต้นไม้แห้ง^๑

นกไม่มีปีก ต้นไม้แห้ง บ่อน้ำไม่มีน้ำ งูเห่าไม่มีเขี้ยว และคนยากจน
ทั้งหมดนี้มีค่าเท่ากันในโลกนี้^๒

เมื่อนกไม่มีปีก มันก็จะบินไม่ได้ การหาอาหารก็จะลำบากเหมือนกับ
คนยากจน การทำมาหากินเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะไม่มีทุนรอน ต้นไม้
เมื่อแห้งแล้ง มันก็จะไม่มีดอกผล เช่นเดียวกับคนยากจนไม่มีทรัพย์สินสมบัติอะไร บ่อน้ำ
ไม่มีน้ำก็ไม่มีประโยชน์ เหมือนคนยากจนอันปราศจากทรัพย์สินศฤงคาร และงูเห่าเมื่อไม่
มีเขี้ยว อำนาจของมันก็จะหมดไป เช่นเดียวกับคนยากจนจะไม่มีอำนาจและยศฐา
บรรดาศักดิ์

นอกจากนี้ก็ยิ่งกล่าวเปรียบเทียบความยากจนในแง่ต่าง ๆ ดังนี้

เดี๋ยวนี้เขายากจนลง เขาต้องเที่ยวไปที่นี่ที่นี่ (เพื่อหาอาหาร)
แล้วกลับบ้าน เหมือนนกพิราบกลับรัง^๓

^๑Mrch. V. 42, p. 208.

śūnyāir grhāiḥ khalu samāḥ puruṣā daridrāḥ /
kūpāis ca toyarahitais tarubhis ca śīrnāiḥ // 42 //

^๒Mrch. V. 41, p. 208.

pakṣavikalaś ca pakṣī śuskas' ca turuḥ saraś ca jalāhīnam/
sarpaś coddhṛtadamṣtras tulyam loke daridrāś ca//41//

ดูเปรียบเทียบ Mrch. I. 12, p. 22.

^๓Mrch. I. p. 20.

sa idānīm aham tasya daridratayā yatra tatra caritvā
grhapārāvata ivāvāsanimittam atrāgacchāmi /

เมื่อเราเป็นพราหมณ์ (ที่ยากจน) ทุกอย่างเปลี่ยนเป็นตรงข้าม เหมือนเงาที่ปรากฏในกระจกเงา ชายเป็นชวา ชวาเป็นชาย^๑

อุปมาบทนี้แสดงให้เห็นว่า คนใดก็ตามเมื่อยากจนลง เพื่อนฝูงผู้รักใคร่ยอมหนีจากไปหมด ความสุขสะกดสบายที่เคยมีก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นตรงข้าม เช่นเดียวกับเงาที่ปรากฏในกระจกเงา มันจะกลับชวาเป็นชาย ชายเป็นชวา

โชคชะตาของคนยากจนไม่แน่นอนเหมือนหยกน้ำที่ตกบนใบบัว^๒

หยกน้ำบนใบบัวมันจะลอกกลับไปมาไม่หยุดอยู่กับที่ เมื่อนำมาเปรียบกับโชคชะตาของคนยากจน แสดงให้เห็นชัดเจนว่า คนยากจนนั้นยอมที่จะหวังอะไรไม่ได้ เพราะทุกอย่างมันไม่แน่นอน

๑๒. ความโง่เขลา

กวีเปรียบบุคคลผู้ไม่มีความรู้ ไม่มีความนึกคิด ผู้โง่เขลาเหมือนกับก้อนหินที่ทำให้แผ่นดินทรุด ดังนี้

^๑ Mrch. I. รอยแก้วหลังไศลกที่ ๑๖, p. 26.

mama punar brāhmanasya sarvam eva viparītam parinamati/
ādarsāgateva chāyā vāmato daksinā daksinato vāmā /

^๒ Mrch. III. p. 126.

puṣkarapatrapatitajalabinducañcalaiḥ...

daridrapuruṣabhāgadheyāiḥ

คนโง่ทั้งหลายผู้เป็นมังสพฤกษ์ ผู้มีความคิด และการกระทำที่ผิด
ปกติ ผู้มีร่างกายหนักเหมือนก้อนศิลาถ่วงแผ่นดินด้วยความหนัก^๑

๑๓. ความหยิ่งยะโส

นกยูงซึ่งถือกันว่าเป็นนกที่มีท่าทางอันสง่างาม และมีกิริยาที่
ล้ำพองนั้น สุทรกะไคเปรียบกับทुरโยชน ผู้มีกองทัพที่ล้ำพอง ดังนี้

นกยูงมีความทรนชา เปล่งเสียงประจุกทुरโยชนผู้มีกองทัพที่ล้ำพอง

๑๔. ความรอน

สุทรกะเปรียบพื้นดินที่รอนจัดกับนางคานธารี^๓ ดังนี้

พื้นดินรอนจัดประจุนางคานธารีเมื่อบุตร ๑๐๐ คนของนางถูกฆ่า^๔

^๑Mrch. VIII. 6, p. 258.

viparyastamanaścestāih silāsakalavarṣmabhiḥ /
māmsavrṅksāir iyaṃ mūrkhāir bhārākrāntā vasumdhara //

^๒Mrch. V. 6, p. 178.

hr̥sto garjati cātidarpitabalo duryodhano vā sikhī /

^๓คานธารีเป็นนมเหสีของท้าวชฎราชภู ในเรื่องมหาภารตะ พระนางมี
บุตร ๑๐๐ คน คือ ฝ่ายเการพ แต่ถูกพวกปาณฑพฆ่าตายในสงครามที่ทุ่งกุรุเกษตร
ทำให้พระนางทรงกริ้วเป็นที่สุด.

^๔Mrch. VIII. 10, p. 260.

bhūmir dr̥dhasamtaptā hataputrasateva gāndhārī //

๑๕. ความเร็ว

กวีกล่าวถึงความเร็วโดยเปรียบกับความเร็วของงู
(bhujaga iva gatēu)^๑

๑๖. โชคชะตา

กวีเปรียบโชคชะตาเหมือนกับหยคน้ำบนใบบัว กงจักร เพื่อน
การเมือง และมาที่หลุดจากบึงเหียน ดังนี้

โชคชะตาของคนเปรียบเหมือนหยคน้ำบนใบบัว^๒

ระเบียบของโชคชะตาแห่งการสิ้นสุดของโลกย่อมเคลื่อนไปตาม
กาลเวลา เหมือนกับระเบียบของซี่แห่งกงจักร^๓

โชคชะตาเปรียบเหมือนเพื่อน ในครั้งแรกจะให้ความสุข แสดง
ความเกื้อกูลเป็นรสนันเดียวกัน ต่อมาเปลี่ยนแปลงไปเป็นตรงข้ามอย่างไม่มีสาเหตุ

^๑ Mrch. III. 21, p. 120.

^๒ Mrch. VI. p. 218.

...puṣkarapatrapatitajalabindusadr̥śāih...
puruṣabhāgadheyaiḥ /

^๓ Svap. I. 4, p. 38.

kālakramena jagataḥ parivartamānā

cakrārāpaṅktir iva gacchati bhāgyapaṅktih /

เพิ่มพูนความทุกข์แก่หัวใจของเรา^๑

การเมืองของจัญญะผู้มีชื่อเสียงซึ่งยากที่จะเข้าใจเพียงดัง
โศกชะตา^๒

โศกชะตาย่อมติดตามบุคคลทั้งกลางวัน กลางคืน ทั้งในยามรุ่งเรือง
และยามอัปมงคล โดยไม่จำกัดขอบเขต เพียงดังลูกม้าที่ปราศจากเครื่องผูกพัน^๓

อุปมาบทนี้ก็นำเอาลักษณะการเร่รอนของลูกม้าซึ่งเที่ยวตามหา
เจ้าของมาเปรียบกับโศกชะตา ซึ่งติดตามบุคคลไปทุกสถานที่ ทุกกาลเวลา

๑๗. เคราะห์ร้าย

กวีเปรียบบุคคลที่ประสบกับเคราะห์กรรมเหมือนกับแพะและงู ดังนี้

^๑Mā. IV. 7, p. 91.

suhr̥d̥ iva prakat̥ayya sukhapradah̥ prathamam ekarasām
anukūlatām /

punar akāṇḍavivartanadārūṇah̥ praviśināṣṭi vidhir
manaso rujam //

^๒Mud. VI. p. 304.

dāivagatyā ivāsrutagatyāinama āryacāṇakyanityāih̥
ดูเปรียบเทียบ Mud. V. 3, p. 250.

^๓Mrch. X. 19, p. 362.

abhyudaye'vasāne tathāiva rātrīm̐ divam̐ ahatamārgā /
uddāmeva kisorī niyatih̐ khalu pratyēṣitum̐ yāti//19//

วันนี้เราเดินไปยังแคว้นประหารเหมือนแพะไปยังสถานที่บูชายัญ^๑
 เกาฏิลยะ ผู้เคราะห์ร้ายต้องออกจากเมืองอย่างสะบักสะบอม
 เหมือนงูที่ปากเจ็บ^๒

ธรรมชาติ

กวีโคกดาวพรรณนาพระอาทิตย์ พระจันทร์ และเมฆ ดังนี้

๑. พระอาทิตย์

กวีเปรียบพระอาทิตย์ซึ่งมีสีแสดเหมือนลึงฆะโกธร^๑ ดังนี้
 ดวงอาทิตย์ในท่ามกลางท้องฟ้าอย่างที่จ่มองดูเหมือนลึงที่
 โกรธเคือง^๒

^๑ Mrch. X. 21, p. 362.

āghātam adyāham anuprayāmi sāmītram ālabdhum
 ivadhvare'jah

ดูเปรียบเทียบ Sak. VI. p. 206, Mrch. VIII. 44, p. 298.
 X. 51, 52, p. 392. Mud. III. 27, p. 190.

^๒ Mud. III. 11, p. 154.

kṛtāgāḥ kāuṭilyo bhujaga iva niyayi nagarād

^๓ Mrch. VIII. 10, p. 260.

nabhomadhyagataḥ sūro duṣprekṣaḥ kupitavānaraṣadrkṣaḥ

๒. พระจันทร์

กวีเปรียบพระจันทร์กับน่านม ไบไม้ และยอดเกตุกั กังนี้
 ลำแสงสีขาวของพระจันทร์ ตกในท่ามกลางความมืดทึบ ประจุ
 กระแสธารแห่งนมไหลลงโคลน^๑

รัศมีของพระจันทร์แรกขึ้นซีกเหมือนใบปาดัมแก่และเหี่ยวแห้ง^๒
 พระจันทร์ทรงงาม ทำให้เข้าใจผิดว่าเป็นยอดเกตุกัก่อน^๓

๓. เมฆ

กวีเปรียบเมฆกับคนตมาล^๔ ช่าง ราชสีห์ ควายุ งู ผึ้ง พระวิษณุ
 คนรวาย หัวใจสตรีที่เสร์ราหมอง กองทัพ คลื่น นักร เลือดคุดมของพลราม และ
 เครื่องสำอางพาทา กังนี้

^๑ Mrch. I. 57, p. 64.

timiramikaramadhye raśmayo yasya gāurāḥ /
 srutajala iva pañke ksīradhārāḥ patanti //57//

^๒ Māl. VIII. 1, p. 161.

...parisūsyatprāudhātālīvipāndus
 timiranikaram udyannāindavaḥ prakprakāśaḥ /

^๓ Māl. I. 2, p. 3.

akathoraketakasīkhāsamdigdhamugdhendavo...

^๔ ดูคำอธิบายใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ปริยทรวศิกา,

เมฆล่องลอยขึ้นมากมายมีคครีมประจุจกนคมาลออน^๑

เมฆมีคเหมือนชาง^๒

เมฆคำรามประจุจราชสีห^๓

เมฆมีคเหมือนฝูงควาย^๔

เมฆเปรียบเหมือนงู^๕

เมฆมีคเหมือนผึ้งคำและเหมือนทองควายที่เปียกน้ำ และเปรียบเหมือน
พระวิษณุองค์ที่ ๒ ซึ่งทรงสวมพัศศรารกนทอนบนควายดำใหม่ลี้เหลืออง เหมือนกับความ

^๑Māl. IX. 18, p. 185.

tarunātamālanīlabahulonnāmadambudharāḥ

ดูเปรียบเทียบ Mrch. V. 20, p. 194. V. 46, p. 210.

IX. 24, p. 187.

^๒Mrch. V. 18, p. 192.

gajendramalināir...meghāih

^๓Mrch. V. 29, p. 198.

ambudasimhanādāih

^๔Mrch. V. 22, p. 194.

mahisakulanīlāir jaladharāih

^๕Mrch. V. 27, p. 196.

ahibhir jaladharāih

การเปรียบเมฆกับงู เปรียบในลักษณะการเคลื่อนไหว ซึ่งเมฆจะเคลื่อน
ไปอย่างช้า ๆ เช่นเคียวกับการเลื้อยของงู และเปรียบในแง่สีเมฆมีสีคำ ๆ เหมือน
กับสีของงู.

แฉวาววของแสง พระหัตถ์ทรงสังข์ นั้นคือ ผู้งนกระสากำลังข้ามไป

เมฆลอยขึ้นสูง กำลัง ไปรยฝนลงมา ค่ำราม ทำความมืดเหมือนคน
เพียงมีสมบัติเป็นครั้งแรก ย่อมแสดงออกหลายแบบ

^๑Mrch. V. 2, p. 176.

megho jalārdramahiṣodarabhrṅganīlo
vidyutprabhāracitapītapapaṭottariyah /

ābhāti samhatabalākagrhitasaṅkhah

svam keśavo'para ivākramitum pravṛttah //2//

การเปรียบเมฆกับพระวิษณุ ทั้งนี้เพราะพระวิษณุมีพระวรกายสีนิลแก่
เหมือนเมฆที่มีครีมนั้น พระองค์มีเสื้อทรงสีเหลือง ซึ่งเปรียบได้กับแสงสว่างและ
พระองค์ทรงสังข์สีขาว อันเปรียบกับผู้งนกระสา พระองค์กำลังข้ามไป หมายถึง
เรื่องราวตอนที่พระวิษณุอวตารมาเป็นพราหมณ์เคี้ย (ปางที่ ๕) เพื่อปราบอสูรชื่อพลี
ขณะที่พลีกำลังประกอบยัญญกิจ พราหมณ์เคี้ยได้เข้าไปขอแผ่นดินชั่วสามก้าวข้าง พลีย่อม
พราหมณ์เคี้ยจึงกลายเป็นพระนารายณ์ ข้างก้าวที่หนึ่งตลอดแดนสวรรค์ ก้าวที่สอง
ตลอดแดนดินโลก ก้าวที่สามทรงเหยียบพระบาทลงบนศีรษะของพลีผู้อยอมแพ้ ดู
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลิลิตนารายณ์สิบปาง (ธนบุรี :
โพธิ์สามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๘๔ - ๑๐๗.

ดูเปรียบเทียบ Mrch. V. 3, p. 178.

^๒Mrch. V. 26, p. 196.

unnamati namati varsati garjati meghah karoti timirāugham/
prathamaśrīr iva puruṣah karoti rūpāny anekāni//26//

เมฆลอยต่ำลงมาบนยอดเขาประจุหัวใจของภรรยาในเวลา
แยกจากสามี^๑

ทองฟ้ามีคิ้วเมฆร่าวกับกองทัพของฤๅษณ์^๒

เมฆเคลื่อนไปเหมือนคลื่นทะเล^๓

โลกถูกปกคลุมด้วยเมฆซึ่งเหมือนนักร^๔

เมฆเคลื่อนไปเหมือนเสื้อคลุมของพลราม^๕

^๑Mrch. V. 13, p. 190.

garjanti śāilasikharesu vilambibimbā
meghā viyuktavanitāhrdayānukārāḥ /

การที่เมฆลอยต่ำลงมาแสดงว่าฝนกำลังจะตกนั้น หมายถึง เมฆที่มีคิ้ว
ดังนั้น อุปมาพจน์นี้เปรียบลักษณะของเมฆที่มีคิ้วเหมือนหัวใจของภรรยาที่เศร้าหมอง
ในยามที่แยกจากสามี

^๒Mrch. V. 6, p. 178.

dhr̥tarāstracakrasadr̥sam meghāndhakāram nabho

^๓Mrch. V. 22, p. 124.

jaladharāir...jaladhibhir ivāntahpracalitāih /

^๔Mrch. V. 24, p. 196.

jaladac chatrāpidhānam jagat /

^๕Mrch. V. 45, p. 210.

meghāḥ sraṇanti baladevapataparakāśāḥ

เสื้อคลุมของพลรามมีสีฟ้าเหมือนกับสีของเมฆ และขณะที่เมฆลอยไป
เปรียบได้กับในยามที่เสื้อคลุมตกลง มันจะไหวไปมา แสดงถึงความเบานุ่มของปุย
เมฆกับลักษณะบางเบาของเสื้อคลุม.



เมฆมีลักษณะเหมือนสีค่าของเครื่องสำอางทาตา^๑

บุคคล

กวีได้กล่าวถึงบุคคลต่าง ๆ คือ กษัตริย์ นักบวช ผู้มีพลังกำลังคนรวย คนดี คนชั่ว บุคคลที่ไม่พึงปรารถนา บุคคลที่ไร้สติสัมปชัญญะและโสภณีกังต่อไปนี้

๑. กษัตริย์และราชอาณาจักร

กวีเปรียบเทียบกษัตริย์กับช้าง เทพ ทะเล พระจันทร์ มหามณี และเปรียบอาณาจักรเหมือนนม ดังนี้

พระองค์เหมือนช้างผู้ทองเที่ยวไปในแถบภูเขา มีพระวรกายส่วนหน้าถูกทำให้แข็งโดยการค้ำของสายธนูอย่างไม่หยุดหย่อน ซึ่งสามารถที่จะทนต่อรังสีของดวงอาทิตย์และไม่กระทบกระเทือนด้วยความเหน็ดเหนื่อย และแม้จะบั่นทอนลงก็ไม่ถูกตั้งเกตุว่าจะเป็นเหตุแห่งการเพิ่มกล้ามเนื้อและชีวิต^๒

^๑ Mrch. V. 23, p. 196.

añjanamecako iva diso meghah

^๒ Sak. II. 4, p. 46.

yathā hi devah

anavaratadhanur jyāsphālanakūrapūrvam ravikiranasahiṣṇu
klesālesāir abhinnaṃ /

upacitam api gātram vyāyatatvād alakṣyam giricara iva
nāgaḥ prānasāram bibharti // 4 //

ดูเปรียบเทียบ Sak. V. 5, p. 132, Pri. I. p. 10, Mud. I.
12, p. 24, Mud. II. 6, p. 86, Mud. VII. 12, p. 358.

กษัตริย์องค์ใดทรงกระทำไม่ถูกต้อง มันเป็นความผิดของอำมาตย์
เหมือนช่างถูกตำหนิว่าชั่วควยความประมาทของควาญ^๑

กษัตริย์ทั้งหลายแห่งมนุษย์ผู้เป็นเทวดา ผู้ทรงไว้ซึ่งตระกูลอันค้ำาม
เหมือนเทพ^๒

ข้าแต่พระเทวะ กษัตริย์เหล่านั้นเปรียบเหมือนทะเลยอมไม่ขึ้นล้นฝั่ง^๓
เมื่อพระราชาเสด็จไปจากที่นั่นแล้ว หมู่บ้านไม่เป็นที่รมณียะ ประจุ
ทองคำที่ปราศจากดาวและดวงจันทร์^๔

พระองค์ทรงปราศจากเครื่องประดับที่พิเศษ ทรงสวมแต่กำไลทอง
ที่พระหัตถ์ชาย พระโอษฐ์แคงระเรื่อเพราะลมหายใจที่ร้อนฉ่าว ดวงพระเนตรแดง
จากการบรรทมไม่หลับ สาเหตุเพราะทรงคิดถึงศกุนตลา ถึงกระนั้นโดยเดชพระองค์

^๑Mud. III. 32, p. 196.

sa doṣaḥ sacivasyāiva yaś asat kurute nṛpaḥ /
yāti yantuḥ pramādena gajo vyālatvavācyatām // 32 //

^๒Mud. IV. 4, p. 206.

kalyāṇakuladharāṇām devānām iva manusyadevānām /

^๓Mud. IV. 7, p. 210.

maryādām bhūmipālā jaladhaya iva te deva nollamghayanti/

^๔Svap. I. p. 56.

...tato niṣkrānte rājani proṣitanakṣatracandram iva
nabho'ramanīyah samvṛtta sa grāmah...

แม้พระองค์จะทรงชูปมลงก็เกือบจะไม่ถูกสังเศต ประจุมหามณีที่มีค่าถูกนำไป
เจียรไน^๑

๒. นักบวช

กวีเปรียบนักบวชผู้ละชีวิตทางโลกเหมือนกับผู้ที่อาบน้ำแล้ว
ผู้บริสุทธิ์ ผู้ตื่น และผู้อิสระ ดังนี้

เรามองดูคนที่แสงหาความเพลิกเพลีนที่นี้ เหมือนผู้ที่อาบน้ำแล้ว
มองดูคนที่ยังไม่ได้อาบ เหมือนผู้บริสุทธิ์มองดูคนที่ยังไม่บริสุทธิ์ เหมือนผู้ตื่นมองดู
คนหลับ และเหมือนคนที่เคลื่อนไหวย่างอิสระ มองดูคนที่ถูกจองจำ^๒

^๑ Sak. VI. 6, p. 174.

pratyādīstaviśeṣamandanavidhirvāmaprakosthārpitam
bibratkāñcanamekameva valayaṃ svāsoṃparaktādharah /

cintājāgaranapratāmanayanastejogunādātmanah
saṃskārolikhito mahāmanir iva kṣiṇo'pi nālakṣyata // 6 //

^๒ Sak. V. 11, p. 138.

abhyaktam iva snātaḥ śuciraśucim iva prabuddho
iva sūptam /

baddham iva svāiragatirjanamiha sukhasaṅginamavāimi//11//

อุปมาบทนี้เป็นคำพูดของสาวกของฤๅษีกาศยป ซึ่งเปรียบเทียบนักบวชว่า
เหมือนผู้ที่อาบน้ำแล้ว ผู้บริสุทธฺิ ผู้ตื่น และผู้อิสระ ซึ่งตรงกันข้ามกับบุคคลที่ยังดุ่มหลง
อยู่กับโลกีย์วิสัย

๓. ผู้มีพลังกำลังและมีความสามารถ

กวีเปรียบเทียบผู้มีพลังกำลังและมีความสามารถเหมือนกับไฟ ดังนี้

เด็กชายผู้นั้น ฉันดูเหมือนว่าจะเป็นผู้ครของผู้มีกำลังมาก เป็นประจุ
ประกายไฟคอยเชื้อเพลิง^๑

นอกจากนี้มีการเปรียบเทียบแขนของผู้มีพลังเป็นประจุสลักกลอน
ประตูเมือง (nagaraparighapram̐subāhur...) ^๒ และประตูเสา
(pīvarabhujastambhena) ^๓

๔. คนรวาย

กวีเปรียบเทียบคนรวายเหมือนหม้อที่เต็มไปด้วยรัตนะ คือ
เราผู้เหมือนหม้อที่มีรัตนะเต็ม^๔

^๑ Sak. VIII. 15, p. 222.

mahatas tejaso bigam̐ bālo'yam̐ pratibhāti me /
sphulingavasthayā vahnir edhāpekṣā iva sthitah // 25 //

^๒ Sak. II. 15, p. 58.

^๓ Māl. VII. p. 149.

^๔ Mrch. X. p. 370.

ratnakumbhasadrso'ham

อุปมาบทนี้กล่าวถึงศกร ซึ่งยกย่องตนเองว่าร้ายเหมือนหม้อ
ที่มีรัศนะเต็ม

๕. คนดี

กวีเปรียบคนดีเหมือนกับน้ำฝน สระน้ำ และหม้อทอง. ทั้งนี้
น้ำฝนบริสุทธิ์เหมือนจิตใจของคนดี
สระน้ำซึ่งแห้งแล้งเปรียบเหมือนหัวใจคนดีถูกทำลายโดยเพื่อน^๒
ทำไมท่านมองดูคนดีผู้สูญเสียความหวังแห่งชีวิตเพราะการร้ายศ
รากับหม้อทองที่จมในบ่อเพราะเชื้อกษาค^๓

๖. คนชั่วและผู้ประพฤติตนไม่เหมาะสม

กวีเปรียบคนชั่วและผู้ประพฤติตนไม่เหมาะสมเหมือนกับแม่น้ำ สุนัข
เหียน งูเห่า และนกกาเห่า ดังนี้

^๑ Mrch. V. 45, p. 210.

dhārābhir āryajanacittasunirmalābhih

^๒ Mud. VI. 11, p. 316.

sarah sūskam sādhor hṛdayam iva nāṣena suhrdām /

^๓ Mrch. X. 24, p. 364.

kim paśyatha satpuruṣam ayaśovaśena pranastajīvāśam /
kūpe khaṇḍitapāśam kāñcanakalāśam iva majjantam//24//

ทำไมท่านจึงพยายามทำให้ครอบครัวของท่านเป็นมลทิน และทำให้บุคคลนี้ลดค่าลงด้วย เหมือนแม่น้ำไหลออกจากฝั่งทำให้น้ำที่สะอาดขุ่น และยังถอนรากต้นไม้บนฝั่งด้วย^๑

เราถูกนำกลับมาคุยซึ่งราวกับสุนัขผู้กระทำความชั่ว^๒

เราพบประตูทางออกเหมือนใส่เคื่อนพบทางกว้าง หลังจากเข้าไปภายในรากลูฐที่เป็นพิษ^๓

บิดาของท่านผู้เป็นเจ้าของคุณธรรมให้ความอนุเคราะห์แก่สัตว์ แล้วทำไมท่านจึงประพฤตินั้นเป็นปฏิปักษ์ต่ออาศรม เหมือนลูกงูเห่าที่ล่วงละเมิดคนจันทน์^๔

^๑Sak. V. 21, p. 148.

vyapadeśamāvilāyitum kimīhase janamimam ca pātayitum/
kūlamkaṣeva sindhuḥ prasannamambhastatatarum ca//21//

^๒Mrch. X. 53, p. 394.

ānītaḥ khalv aham baddhaḥ kukkuro'nya iva duṣkaraḥ

ดูเปรียบเทียบ Mrch. I. 28, p. 32, 52, p. 56.

^๓Mrch. IX. p. 308.

viśagranthigarbhapravisteneva kitakenāntaram
mārgamanena prāptam mayā mahadantaram

^๔Sak. VII. 18, p. 224.

evam āśramaviruddhā vṛttinā saṃyamā kim iti
janmatas tvayā /
sattvasamśrayasukho'pi dūṣyate kṛṣṇasarpasīsūneva
candanam //18//

อุปมาบทนี้กล่าวถึงบุตรของศกุนคลา ซึ่งกำลังขมเหงสัสตัวว่าเป็น การกระทำที่ไม่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะสถานที่นั้นเป็นอาศรม เช่นเดียวกับที่งูเห่า เข้าไปอยู่ในต้นจันทน์ ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีค่ายิ่ง ไม่ควรเลยที่จะทำลาย

เราเคลื่อนไปที่บนเกวียนของคนดีที่เราไม่รู้จัก เพียงดังกกาเหว่า ที่ถูกเลี้ยงโดยกาในรังของมัน^๑

อุปมาบทนี้เปรียบบุคคลที่ไม่รู้จักผู้ที่มีพระคุณแก่ตนเหมือนกับนก กาเหว่าที่ไม่รู้จักผู้ชุบเลี้ยงตนมา ทั้งนี้เพราะนกกาเหว่าทำรังเองไม่เป็น ตัวเมีย จึงชอบไปวางไข่ในรังของกา กาเลี้ยงดูเหมือนกับลูกของตน จนกระทั่งสอนบินได้ จึงแยกกัน

๗. บุคคลที่ไม่พึงปรารถนาและการกระทำที่ไร้ประโยชน์

กวีเปรียบบุคคลที่ไม่พึงปรารถนา การกระทำที่ไร้ประโยชน์เหมือนกับวัว และการรับใช้คนชั่ว^๑ ดังนี้

เขาผู้นี้คือ สังสทานกะ น้องเขยของพระราชามาแล้ว ครั้งหนึ่ง ภิกษุเคยทำให้เขาขี้ใจ ในที่ใด ๆ ที่เขาเห็นภิกษุแม้ไม่ใช่ท่านเดียวกัน เขาก็จะ เจาะจุมูกแล้วไล่ไปประจวบ^๒

^๑ Mrch. VII. 3, p. 244.

aviditam adhirūḍho yāmi sādhoḥ tu yāne
parabhṛta iva nīḍe raksito vāyasībhiḥ /

^๒ Mrch. VIII. p. 254.

eṣā se rājyaśyālasamsthānaka āgataḥ / ekenabhikṣunā'
parādhe krte'nyam api yatra yatra bhikṣum paśyati tatra
tatra gām iva nāsikām vidhvāpavāḥayati /

การมองของเราไร้ผลเหมือนการรับไซคนชั่ว^๑

จากอุปมาบทนี้ จะเห็นว่าคนชั่ว เป็นผู้ที่ทำแต่ความเดือดร้อน อันเป็น ผู้ที่สังกรรมรังเกียจ การที่ทำดีหรือไปรับไซคนชั่ว ย่อมไม่มีประโยชน์อะไร เพราะ เขาไม่มีความนึกคิดที่ดี ก็เหมือนการทำดีต่อคนชั่วซึ่งไร้ประโยชน์

๘. บุคคลที่ไร้สติสัมปชัญญะ

กวีเปรียบเทียบบุคคลที่ไร้สติสัมปชัญญะ เหมือนกับคนเมาซึ่งไม่สามารถ ที่จะควบคุมสติอารมณ์ของคนได้ และไม่สามารถที่จะจำสิ่งต่าง ๆ ที่กระทำการไป ในขณะที่มีความมึนเมา ดังนี้

เขาผู้ซึ่ง เจากำลังคิดถึงด้วยใจที่ปราศจากการพิจารณาถึงเรื่องอื่น ขณะที่เจ้าไม่สังเกตเห็นเราผู้เป็นคาบสมมาที่นี้ จะจำเจ้าไม่ได้เหมือนคนเมาไม่สามารถ จำคำพูด ซึ่งเคยพูดมาก่อนได้ แม้จะถูกเตือน^๒

^๑ Mrch. I. 34, p. 40.

asatpúruṣasevevadr̥ṣṭir viphalatām gatā

ดูเปรียบเทียบ Mrch. V. 25, p. 196.

^๒ Sak. IV. 1. p. 94.

vicintayantī yamaṇanyamānasā tapodhanam vetsyi na
nāmupasthitam /

smariṣyati tvām na sa bodhito'pi sankathām pramattah
prathamam kṛtām iva // 1 //

๕. โสเภณี

กวักกล่าวถึงโสเภณีและญาติพี่น้องของโสเภณีในแง่เหยียดหยามโดยเปรียบกับดอกไม้ในป่าช้า กอนกรวดในร่องเท้า ตะเกียงที่ริบหรี่ สุทธธวาร คลื่นบ่อน้ำ เถาวัลย์ เรือ และกอบัวที่ไม่งอกบนยอดเขา ดังนี้

ชนผู้มีตระกูลสูง และผู้มีบุคลิกดี พึงหลีกเลี่ยงโสเภณี เพียงดังดอกไม้ในป่าช้า^๑

ชื่อว่าโสเภณีเปรียบเหมือนกอนกรวดที่เข้าไปอยู่ในร่องเท้า จะทำให้ออกได้ควยความยากลำบาก^๒

อัศจรรย์ ! ตะเกียงเหล่านั้นของเราหมดน้ำมัน เพียงดังโสเภณีผู้หมดรักในคนรักผู้ยากจน^๓

^๑Mrch. IV. 14, p. 144.

tasmānnaṅgaṅga kulaśīlasamanvitena veśyāḥ smaśānāsumanā
iva varjanīyāḥ /

ดูเปรียบเทียบ Mrch. IV. 29, p. 166.

^๒Mrch. V. p. 182.

ganikā nāma pādukāntarapraṅgasteva leṅgukā duḅkhena
punarnirākriyate.

^๓Mrch. I. p. 64.

āścaryam / tāḅ khalvasmākaḅ pradīpikā apamānita-
nirdhanakāmukā iva ganikā niḅsnehā idānīm samvṛttāḅ /

โสเภณีชื่อวสันตเสนา ประทับควยทองและปกคลุมควยทองงดงาม
ประจูดุสตรฐารที่ขึ้นมาเพื่อการแสดงละครใหม่^๑

โสเภณีมีธรรมชาติที่ไม่มั่นคงเหมือนคลื่น^๒

พราหมณ์ผู้มีชื่อเสียงยอมอาบน้ำในบ่อ แมคนงูผู้มีวรรณะต่ำก็อาบน้ำ
ในบ่อนั้น อีกาเกาะบนเถาวัลย์อันมีดอกสะพรั่งตนเดียวกับที่นกยูงเกาะ พราหมณ์
กษัตริย์ แพศย์ ย่อมขามแม่น้ำควยเรือ ซึ่งจัดทาลักขาม ท่านเป็นโสเภณี จงรับ
ใช้ชนทั้งปวง เหมือนบ่อน้ำ เถาวัลย์และเรือ^๓

อุปมาบทนี้กล่าวถึงโสเภณีว่าไม่ควรเลือกผู้ชายที่มีวรรณะสูงเท่านั้น
ควรต้อนรับบุคคลทุกชั้นวรรณะ เหมือนบ่อน้ำ เถาวัลย์ และเรือ

^๑ Mrch. I. p. 54.

esā sasuvārnā sahiranyā navanāṭakadarsānotthitā
sūtradhārīva vasantasenā nāma gaṇikādārikā

ในการแสดงละครของอินเคีย จะต้องมีทเบ็กโรงซึ่งมีสุตรฐารออกมา
ชี้แจงให้ผู้ดูทราบว่า การแสดงละครในวันนั้น คืนนั้น เนื่องในโอกาสอะไร จะนำละคร
เรื่องอะไรมาแสดง ใครเป็นผู้แต่งบทละครเรื่องนั้น เป็นต้น.

^๒ Mrch. IV. 15, p. 144.

samudravīcīva calasvabhāvāḥ

^๓ Mrch. I. 32, p. 36.

vāpyāṃ snāti vicakṣaṇo dvijavaro mūrkhō'pi varṇādhamah
phullām nāmyati vāyaso'pi hi latām yā nāmitāberhinā /

tvam vāpīva lateva nāurava janam veśyā'si
sarvaṃbhaja // 32 //

บัวไม่งอกบนยอดเขา เช่นเดียวกับหญิงที่เป็นโสเภณีไม่บริสุทธิ์^๑
 อุปมาบทนี้กล่าวถึงโสเภณีว่าเป็นผู้ที่ไม่บริสุทธิ์ ทั้งนี้เพราะเป็นไป
 ตามกฎธรรมชาติ เช่นเดียวกับบัวเกิดจากเปลือกตมก็ย่อมจะไม่งอกบนยอดเขา
 โสเภณีผู้มีอาชีพค้าเรอผู้ชายก็ย่อมหาความบริสุทธิ์ไม่ได้

นอกจากนี้ยังเปรียบเทียบเทวีแห่งโซคลากับโสเภณี ดังนี้

เทวีแห่งโซคลาหนีจากมุกคณูเข้ฆงวค ทำลายความกลัวแห่งการ
 ค่ำว่ำไม่หยุดอยู่กับที่ เกลียดคนใจ ไม่เข้าไปนอนน้อมในมุกคณูค้งแก่เรียนค้วยความ
 กล่าหาญ หัวเราะเยาะความกลัวแห่งความโศกเค็ยว เทวีแห่งโซคลาเป็นผู้ที่ยาก
 จะรับใช้ประจุโสเภณีผู้หวังกำไรเสมอ^๒

สัตว์

กวีกล่าวถึงสัตว์ไว้ในบทอุปมา คือ งู และช้าง ดังนี้

๑. งู

กวีเปรียบงูเหมือนกับเถาวัลย์และพลวง ดังนี้

^๑ Mrch. IV. 17, p. 144.

na parvatāgre nalinī...na veśajātāḥ śucayastathā'nganāḥ/

^๒ Mud. III. 5, p. 144.

tīkṣṇād udvijate mrdāu paribhavatrāsān na santiṣṭhate
 mūrkhān dvesti na gacchati pranayitām atyantavidvatsv api /
 sūrebhyo'hyadhikam bibhety upahasaty ekānta bhīrunaho
 śrīr labdhaprasareva veśavanitāduḥkhopacaryābhr̥śam//5//

มวยพระเกศาของพระศิวะรัศมีด้วยขลุ่ยประจุเงาวัด^๑
งูใหญ่ตัวนี้คำเหมือนพลวงสีคำ^๒

๒. ช้าง

กวีเปรียบช้างกับเมฆ ภูเขา และกษัตริย์ ดังนี้
โหล่งช้างเหมือนเมฆมีค้อมทองเที่ยวไป^๓
ช้างเปรียบเหมือนยอดเขาวันชัย^๔
ช้างเปรียบเหมือนกษัตริย์ ซึ่งแม่ธรรมชาติเป็นเจ้าของแห่งกำลัง
แต่ยังถูกทำให้เคื่องรอนและขอมดมลง^๕

^๑Māl. I. 2, p. 3.

bhūtesāsya bhujāṅga vallivalayasraṅnaddhajūṭajataḥ
ดูเปรียบเทียบ Māl. V. 23, p. 110.

^๒Mrch. IX. 12, p. 322.

nīlāñjanābhah...bhujagapatir ayam

^๓Mud. II. 14, p. 102.

meghanīlā carati gajaghata

ดูเปรียบเทียบ Mud. VI. 3, p. 306, Mud. IV. 17, p. 234.

^๔Mrch. V. 20, p. 98.

hastinam vindhyaśāilāsīkharābham /

^๕Mud. I. 16, p. 34.

svayam āhṛtya bhūñjānā balino'pi svabhāvataḥ /

gajendrās ca narendrās ca prāyah sīdantidukhitāḥ//16//

นอกจากนี้ยังมีบทอุปมาที่เปรียบเทียบหน้าของช้าง ซึ่งมีสีแสดเหมือนกับ
แสงในยามสนธยา คือ

‘ช้างมีหน้าสีแสดประดุจแสงในยามสนธยา’^๑

อุปมาบทนี้กล่าวถึงช้างของมัลลคิ ซึ่งได้รับการตกแต่งด้วยชาติ
ทำให้มีสีแสดเหมือนสีแสดของแสงในยามสนธยา

เบ็ดเตล็ด

กวีได้กล่าวเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ คือ เสียง สี กลิ่น กองทัพและ
สงคราม การปราบศัตรู การพนัน กฎหมายและศาล ความมืด ความขบขัน อាកา
กริยา และอื่น ๆ ดังนี้

๑. เสียง

กวีกล่าวถึงเสียงที่ไพเราะ เสียงเล็กซึ่งน่าเกรงขามและเสียง
ที่ไม่ซัดโศกโดยเปรียบกับเสียงต่าง ๆ ดังนี้

เสียงไพเราะ

กวีกล่าวถึงเสียงที่ไพเราะโดยเปรียบกับเสียงของผึ้ง นกโกกิลา
กลอง ก่าไล หญิง ความดึงดูดของดวงและน้ำทิพย์ ดังนี้

โศภณีร้องเพลงเสียงหวานเหมือนผึ้งอันเมามันควยรสแห่ง
น้ำหวาน^๒

^๑Māl. VI. p. 123.

samdhyaṛāgoparaktamukha...

^๒Mrch. IV. p. 160.

imā aparāh kusumarasamattā iva madhukaryo'timadhuram
pragītā ganikādārikā

ปี่ที่ทำด้วยไม้ไผ่มีเสียงหวานเหมือนเสียงหิ่งห้อย^๑
 เสียงของลูกเต๋าไพเราะเหมือนเสียงของนกโกกิลาดังตูดจิตใจ^๒
 เสียงกรุกกรีกของลูกเต๋าร่าหัวใจของบุคคลผู้กระเป่าแห่งเหมือน
 เสียงกลองที่เราใจภักดิ์วิญญูเสียดราชอาณาจักร^๓
 เสียงร้องของหงส์ทำให้มีความสุขเพียงดังเสียงแห่งกำไลของนาง
 ที่รัก^๔
 นกเขาชนิดนี้เหมือนนกกุมภทาสที่ยินดีด้วยรสอร่อยของผลไม้หลายชนิด^๕

^๑ Mrch. IV. p. 160.

madhukara virutam iva madhuram vādyate vamsāḥ /

^๒ Mrch. II. 6, p. 74.

kokilamadhuraḥ kattāsābdo mano harati

^๓ Mrch. II. 5, p. 74.

kattāsābdo nirnānakasya harati hrdayam maṇṣyasya /
 dhakkāsābda iva narādhipasya prabhrāstarājyasya//5//

^๔ Pri. II. 4, p. 26.

śrotram hamsasvano'yam sukhayati dayitānūpurahrādakārī

^๕ Mrch. IV. p. 166.

anekaphalarasā svādaprahrṣṭakanthā kumbhadāsīva
 kūjati parapuṣṭā /

เราถูกชักนำไปอย่างเต็มที่ด้วยเสียงเพลงอันไพเราะจับใจ
ของเชอ ประดุจทฤษัณต์พระองค์นี้ที่ถูกกวางนำไปอย่างรวดเร็ว^๑

อุปมาบทนี้กล่าวถึงความไพเราะของเพลงสามารถดึงดูดใจได้
เช่นเดียวกับความงามของกวางที่ชักนำไปให้ทฤษัณต์เสด็จไล่ตาม

คำพูดของเขาเหมือนน้ำทิพย์ (vacomrtāni)^๒

เมื่อเอ่ยถึงน้ำทิพย์ก็เข้าใจกันว่าเป็นของวิเศษที่ใครดื่มแล้วจะ
เป็นหนุ่มอยู่เสมอไม่รู้จักแก่ เจ็บ หรือตาย เมื่อนำมาเปรียบกับคำพูดทำให้นึก
ภาพว่าเขาพูดได้ไพเราะยิ่งใครได้ยินได้ฟังแล้วจะตรึงใจตลอดไป

นอกจากนี้ ยังมีกร เปรียบเสียงหลายระดับของสายฝนที่ตกลงมา
กระทบสิ่งต่าง ๆ เหมือนเสียงของพินที่ตกในจังหวะต่าง ๆ^๓

เสียงลิกซังนำเกรงขาม

กวีเปรียบเสียงที่ลิกซังนำเกรงขามเหมือนกับเสียงกลอง และฟารอง

ดังนี้

^๑Sak. I. 5, p. 4.

tavāsmi gītarāgeṇa hāriṇā prasabham hṛtaḥ /

esa rājēva duṣyantah sārāṅgenātiramhāsā // 5 //

^๒Māl. VI. 8, p. 128.

^๓Mrch. V. 52, p. 212.

กลองเล็กถูกตีควายมือของสตรีมีเสียงลึกซึ้งเหมือนเสียงฟารอง^๑
เสียงของท้าววัศสราชเหมือนเสียงฟารอง^๒

เสียงไม้ซัด

กวีเปรียบเสียงที่ไม้ซัด ฟังแล้วไม่ไพเราะหูเหมือนกับเสียงของลา
วัว หมู หงส์ที่มีเกสรติดคอ ดังนี้

ฉันทรงเพลงเหมือนลา^๓

สตรีอ่านสันสกฤตควายเสียงขึ้นจมูก ประคุกวัวหนุ่มที่มีเชื้อกใหม่
รอยจมูก^๔

รตทำเสียงโครกครากเหมือนเสียงหมูแก่^๕

^๑Mrch. IV. p. 160.

yuvatikaratādītā jaladharā iva gambhīram nandanti
mrdāṅgāh /

^๒Pri. III. 7, p. 56.

sāndrajaladahradānukārī svarah

^๓Mrch. V. 11, p. 184.

gītaṃ gāyāmi gardabhasyānurūpaṃ

^๔Mrch. III. p. 104.

...stri tāvat saṃskṛtaṃ pathanti dattanavanasyeva
gr̥stir adhikam sūsūsabdam karoti /

^๕Mrch. VIII. p. 264.

vr̥ddhaśūkara iva ghuraghurāyamānam lakṣyate

ยิ่งกว่านั้นเขาเรียกฉันว่ามหรันคิกาทิรัก กรอกในหูฉันด้วยเสียง
ตะกุกตะกัก ฟังไม้ซัดเหมือนเสียงกลองส่ำที่เคียวเกสรบัวรสผากในลำคอ^๑

นอกจากนี้มีการเปรียบเทียบนกแก้วทองมนตรีเหมือนพราหมณ์ที่กิน
อาหารอิ่มแล้ว และผู้ชายที่ร้องเพลงควยเสียงแผ่วหวานเหมือนพราหมณ์แกทองมนตรี
ดังนี้

นกแก้วในกรงทองบดสวดพระเวทเหมือนพราหมณ์ผู้ทองเต็มไปด้วย
อาหารและนม^๒

เราไม่ชอบผู้ชายร้องเพลงควยเสียงแผ่วไพเราะเพียงดังพราหมณ์
ชรา ผู้มีมาลัยดอกไม้อันห่อหุ้มกำลังสวดมนตร์อย่างแน่น^๓

^๑Māl. VII. p. 153.

...kavalitāravindakesarakasāyakanthakalahamsa

ghoṣṣgharḥaraskhalitagambhīrabhāratībharitakarnavivaram priye
madayantikaiti mām vyāharati /

กลองส่ำเป็นทวนชนิดหนึ่งซึ่งเข้าใจกันว่ามีเสียงร้องเป็นทำนองเพลง

(musical aang aang) อ้างถึงใน Pranee Lapanich, "Ksemendāra:
His Kalāvilāsa" (Ph. D. dissertation, University of
Pennsylvania, 1973), p. 41.

^๒Mrch. IV. p. 164.

dadhibhaktapūritodaro brāhmano iva sūktam paṭhati
pañjarasūkah /

^๓Mrch. III. p. 104.

manuṣyo'pi kākalīm gāyañśuṣkasumanodāmaveṣṭito
vrddhapurohita iva mantram japandrdham me na rocate /

๒. สี่

กวีเปรียบเทียบสาวชู้กับแกมสตรี สีชวากับไข่มุก ดวงจันทร์ สิ้งข
และไยบัว เปรียบสีแดงกับหัวผักกาด ดวงอาทิตย์ มโนศิลา ทับทิมและภรรยา
เปรียบเทียบเหลืองกับทองคำ สีกล้าเปรียบกับเมฆ ดังนี้

ใบไม้ซีกเหมือนแกมสตรีเมืองเกรละ ผู้เพิ่งแตกเนื้อสาวและถูก
ตรึงด้วยความรัก^๑

ต้นเตยาลิกาเหล่านี้ได้เต็มไปด้วยดอกบานประจุกห้อยด้วยไข่มุกอันคั้น
ด้วยประพาฬ^๒

นี่เป็นห้องแรกซึ่งมีสีชวาควยฝุ่นเต็มมือ อันเกาะอยู่สุดไผ่ประจุก
ดวงจันทร์ สิ้งข และไยบัว^๓

^๑Māl. VI. 19, p. 138.

gāḍhotkanthakathorakerala vadhūgandā vapānduc
chadāistāmbūlipatalāih

^๒Svap. IV. p. 74.

pravālāntaritāir iva māuktikalambhakāir ācitāḥ kusumāih
ต้นเตยาลิกามีดอกสีชวและก้านดอกสีแดง รูปมาบนั้นเปรียบดอกสีชว
งดงามของดอกเตยาลิกาเหมือนไข่มุก ซึ่งมีลักษณะสีชวานวด และเปรียบก้านดอก
เตยาลิกาซึ่งมีสีแดงงดงามราวกับประพาฬซึ่งมีสีแดง.

^๓Mrch. IV. p. 158.

ihāpi prathama prakoṣṭho śāsīsaṅkhamrṇālasacchāyāvin-
hitacūrnamuṣṭipāṇḍura...

เราแบกคานที่ไม่มีผักมีสีเหมือนผิวหัวผักกาด หลังจากมันพักอยู่
ในผักนาน^๑

อา ! ภิกษุทั้งหลาย ท่านจงหยุดก่อน เราจะคีรีระท่านผู้เป็น
เหมือนหัวผักกาดที่ถูกนำมาทามกลางตลาด^๒

คอกบัวสีแดงสะท้อนแสงเหมือนพระอาทิตย์แรกขึ้น^๓

นางทำช็อคคอกบัวแดงอันบานเต็มทีหล่นลง รวากับมโนทีลาถูกกะเทาะ^๔
ชิงกงามควยสีแดงประจุทับทิม

^๑Mrch. I. 52, p. 57.

nirvalkalam mūlakapeśivanam...grhītvā ca kośasuptam
อุปมาขันธ์วิเปรียบคานซึ่งมีสนิมจับเกรอะ เนื่องจากไม่ได้ใช้เสียนาน
กับผิวหัวผักกาด ฯลฯ

^๒Mrch. VIII. p. 254.

tiṣṭha re duṣṭasāmanaka tiṣṭha / āpanakamadhya-
pravistasyeva raktamūlakasya śīrṣam te bhakṣyāmi /

^๓Mrch. IV. p. 170.

udayatsūryasamsprabhāih kamalaraktotpalāih

^๔Mrch. I. 20, p. 28.

raktopalaprakerakudmalamutsrjanti

tanḱair manahsilaguheva vidāryammānā /

^๕Mrch. IV. p. 156.

mahāratnoparāgopasobhinā...sāubhāgyapatākānivahena...

นี่คือแสงสีแสดซึ่งปรากฏอิสระปรารถนาจะรวมกับเมฆประจุ.
ภรรยาที่กอดรักสามีผู้อยู่ไกล^๑

ยอดเปลวเพลิงมีสีเหลืองประจุทองคำ^๒

ยอดเปลวเพลิงซึ่งถูกล้อมรอบด้วยความมืดทุกด้านส่องแสงเพียง
ดังริ้วทองที่อยู่บนหินสำหรับทดสอบทองคำ^๓

ขอให้ชื่อของพระผู้มีพระภาคสีคำเหมือนเมฆมีจงดุมครองท่าน
ทั้งหลาย^๔

^๑ Mrch. V. 46, p. 210.

esā'mbhodasamāgamāpranayinī svacchandamabhyāgata
raktā kantamivāmbaram priyatamā vidyutsamāliṅgati//

อุปมาบทนี้เป็นการเปรียบลักษณะแสงสีแสดที่ส่องไปสัมผัสเมฆเหมือนกับ
ความสุขของภรรยาที่กอดรักสามี.

^๒ Mrch. III. 17, p. 116.

śikhā pradīpasya suvarṇapīṅjarā...

^๓ Mrch. III. 17, p. 116.

vibhāti paryantatamahṣamāvṛtā suvarṇarekheva kase
niveśitā //

^๔ Mrch. I. 2, p. 9.

pātu vo nīlakanthasya kanthah syāmāmbudopamah

๓. กลิ่น

กวีเปรียบเทียบกลิ่นของต้นสัตตบรรณกับกลิ่นที่ทำให้ชาวทกมัน คือ
กลิ่นหอมของกอกสัตตบรรณตรึงใจเขาเหมือนกับกลิ่นหอมที่ทำให้
ชาวทกมัน^๑

๔. กองทัพและสงคราม

กวีเปรียบเทียบกองทัพและสงครามเหมือนคลื่น ทะเล ดังนี้
กองทัพมาเคลื่อนไปเหมือนคลื่น^๒

เมืองกุสุมนปุระ ถูกล้อมทุกด้านโดยกำลังของจันทรคุปต์และบรรพ-
เตศวร ซึ่งประกอบด้วย ศกะ ยวนะ กิราตะ กามโพชะ ปาระสีกะ พาหลีกะ
และอื่น ๆ อันนำโดยคำแนะนำของจาณักยะ ราวกับทะเลเคือกพล่านในเวลาสิ้นสุด
ของโลก^๓

^๑Pri. II. 2, p. 22.

gandhaḥ septacchadānām sapati gajamadāmodamohaṃ karoti

^๒Mud. II. 14, p. 104.

paripluvāmbhaḥ pluti turagabalam

ดูเปรียบเทียบ MāI. VIII. p. 170.

^๓Mud. II. p. 102.

asti tāvac chakayavanakirātakāambojapārasīkabāhlik-
aprabhrtibhiḥ cāṅakyamatiparigrhītāis' candraguptaparvates'vara-
belāir udadhibhir iva pralayoc calitasalilāiḥ samantād
uperuddham kusumapuram /

ดูเปรียบเทียบ Svap. V. 13, p. 108.

๕. การปราบศัตรู

กวีเปรียบเทียบบุคคลที่มีความสามารถในการปราบศัตรู เหมือนกับพระ
ทศพรและวิษณุคุปต์ ดังนี้

ขอให้พระศิวะ พระวิษณุ พระพรหม พระอาทิตย์ และ
พระจันทร์ จงประทานซึ่งความปลอดภัยแก่ท่านผู้ปราบศัตรู เพียงดังพระเทวี ฆ่า
ศุมภ และนิกุมภ^๑

พระเทวีในอุบายนี้หมายถึงพระทศพร ซึ่งมีเรื่องเล่าว่า
มีอสูรสองคนชื่อ ศุมภ และนิกุมภ ไต่ป่าเพื่อผูกกรรมกริยาอยู่ถึง ๑๑,๐๐๐ ปี จน
พระศิวะประทานพรให้มีฤทธิ์เหนือเทวะทั้งหลาย แต่อสูรทั้งสองทะนงฤทธิมากขึ้นไป
ในแดนสวรรค์ เทวะจึงขอให้พระทศพรไปปราบอสูรทั้งสอง ในที่สุดพระทศพรก็
สามารถประหารอสูรทั้งสองคนได้^๒ อุบายนี้กล่าวถึงขอให้เทพทั้งหลายช่วยปราบ
ศัตรูและปกป้องอรรยกะให้พ้นภัย เช่นเดียวกับที่พระเทวีปราบอสูร

๖. การพนัน

กวีเปรียบนักการพนันเหมือนกับกษัตริย์และการ เล่นการพนันเหมือน
การกระโดดจากยอดเขาพระศูเมรุ ดังนี้

^๑ Mrch. VI. 27, p. 240.

abhayam tava dadātu haro viṣṇurbrahmā raviśca candras ca/
hatvā śatrupakṣam śumbhaniśumbha yathā devī//27//

ดูเปรียบเทียบ Mud. I. p. 66.

^๒ วิสุทธี บุษยกุล, วิสุทธีนิพนธ์, หน้า ๕๕.

นักการพนันเหมือนกษัตริย์ ไม่คำนึงถึงความพ่ายแพ้เพราะเขารับ
และให้ทรัพย์สินผู้มีรายได้อีกและมีคนรวยคอยรับใช้^๑

อุปมาบทนี้กล่าวถึงนักการพนันเมื่อเล่นการพนัน มักจะไม่คำนึงถึง
ความพ่ายแพ้ เพราะหวังที่จะร่ำรวย ดังนั้น บางครั้งอาจจะชนะ แต่บางครั้ง
อาจจะพ่ายแพ้ ขึ้นกับกลวิธีในการเล่น เช่นเดียวกับกษัตริย์ ซึ่งไม่หวาดหวั่นต่อการ
สูญเสียราชอาณาจักร เพราะต้องการแย่งอำนาจอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น บางครั้งพระองค์
อาจจะมิชนะชนะ แต่บางครั้งอาจจะต้องปราชัยขึ้นอยู่กับยุทธวิธีในการรบ

การพนันเปรียบเหมือนการกระโดดจากยอดเขาพระสุเมรุ^๒

อุปมาบทนี้แสดงให้เห็นว่า การเล่นการพนันเป็นการเสี่ยง อาจจะ
ล้มจมหรือร่ำรวยก็ได้แล้วแต่โชคชะตา เช่นเกี่ยวกับการตกจากยอดเขาพระสุเมรุ
ถ้าโชคดีจะรอดชีวิต ถ้าโชคร้ายก็จะถึงแก่ความตาย

๗. กฎหมายและศาล

ถ้าเปรียบเทียบการพิจารณาคดีเหมือนวัว และเปรียบเทียบศาลเหมือนมหาสมุทร
ดังนี้

^๑ Mrch. II. 7, p. 80.

na ganayati parābhavam kutasciddharati dadāti ca
nityamarthajātam /

nrpatir iva nikāmamāyadarsī vibhavavatā samupāsyate
janena // 7 //

^๒ Mrch. II. 6, p. 74.

sumerusikharapatanasam nibham dyūtam /

อา : การดำเนินคดีเด่นชัด แต่การพิจารณาเหมือนวัวในปลัก^๑

ราชศาลเปรียบเหมือนมหาสมุทร ซึ่งมีน้ำคืออำนาจผู้มีความคิดอันลึกซึ้ง เต็มไปด้วยคลื่นและสังข์คือหนายความ เป็นที่อาศัยของจระเข้ และมังกรคือนักสืบ^๒

อุปมาบทนี้เปรียบลักษณะของศาลเหมือนมหาสมุทรโดยแยกแยะองค์ประกอบให้เห็นชัดเจน คือ คณะผู้พิพากษาซึ่งต้องใช้ความคิดอันลึกซึ้ง เปรียบเหมือนน้ำ หนายความของโจทก์และจำเลยเปรียบเหมือนคลื่นและสังข์ สายลับเหมือนจระเข้และมังกร

๘. ความมืด

ความมืดเปรียบเหมือนนารคาคงนี้
กลางคืนนี้ คอยสภาพทั้งปวงปกคลุมด้วยความมืดได้ปกป้องฉันไว้
เหมือนนารคาคที่ปกป้องบุตร^๓

^๑ Mrch. IX. 25, p. 334.

aho susannā vyavahāranītayō matis tu gāuḥ paṅkagateva
sīdati //

^๒ Mrch. IX. 14, p. 324.

cintāsaktanimagnamantrisalileṃ dūtormiśāṅkhākūlam
paryantasthitacāranakramakaram nāgāśvāhimsrāsrayam /

^๓ Mrch. III. 10, p. 110.

ghanatimiraniruddhasarvabhavā rajanir iyaṃ jananīva
samvr̥noti //

๕. ความขบขัน

กวีได้แทรกความขบขันไว้ในบทอุปมา โดยกล่าวถึงตัวละครต่าง ๆ ที่ไม่มีความสัมพันธ์กันเลย แสดงให้เห็นว่าตัวละครที่กล่าวข้อความนั้นออกมาเป็นบุคคลที่โง่เขลา ไม่คิดให้รอบคอบก่อนจะพูดจา ดังนี้

เราจะฆ่านางเหมือนชกาชกาเทราปที^๑

อุปมาบทนี้ ศกร เปรียบตนเองเหมือนชกาชกา และเปรียบวสันตเสนาเหมือนเทราปที จะเห็นว่าชกาชกาเป็นพยานในเรื่องรามายณะ ส่วนเทราปทีเป็นตัวละครในเรื่องมหาภารตะ ดังนั้นจึงไม่สัมพันธ์กันเลย

๑๐. อาการกิริยาต่าง ๆอาการตกใจกลัว

กวีเปรียบอาการกิริยาที่ตกใจกลัวเหมือนกับอาการของกวาง งู นกกระสา นกยูง นกคุม ผู้กระทำความผิด ดังนี้

นางหนีไปเหมือนกวางที่ตกใจ เพราะการติดตามของนายพรานมีตาที่ขมขมขมขม^๒

^๑Mrch. VIII. 35, p. 288.

evam tvam motayisyemi śatāyuriva draūpadīm /

ดูเปรียบเทียบ Mrch. I. 21, p. 30, 25, p. 32, 39, p. 44, VIII. 20, p. 274, 35, p. 288, 36, p. 288, 45, p. 300.

^๒Mrch. I. 17, p. 26.

udvignacañcalakataksavisrṣṭadrṣṭi

vyāghānusāracakitā harinīva yāsi //

นางนี้คือลูกสาวของภูริวิสุ รวากับลูกสาวของเพพพสุ ซึ่งเคลื่อน
เข้าไปในปากแห่งมฤคยู^๑ เพียงถึงกวางที่ชี้ขลาด ซึ่งตกไปอยู่ในอำนาจของหมาป่า^๑

อุปมาทั้งสองบทนี้เปรียบนางผู้ตกใจกลัวเหมือนกับกวาง ทั้งนี้
เพราะกวางเป็นสัตว์ที่ตกใจกลัวง่าย การเปรียบกับนางสะท้อนให้เห็นถึงนางผู้มี
ความน่ารักไร้เดียงสา

นางหนีไปรวากับงูตัวเมียที่กะปลดกะเปลี่ย้วยความกลัวนกอินทรี^๒
นอกจากนี้ นางถูกเปรียบกับนกกระสาตัวเมียผู้กลัวเสียงเมฆ^๓
นกยูงตัวเมียในฤดูร้อน^๔ และนกคุ่มตัวเมียกลัวเหยี่ยว^๕

อนึ่ง อาการกิริยาของผู้เข้าเฝ้าเจ้านาย ผู้มักจะตกใจกลัวทั้ง ๆ
ที่ตนไม่ได้ทำความผิดอะไร ก็หวาดกลัวเหมือนกับบุคคลที่ทำความผิด^๖

^๑ Māl. V. 24, p. 111.

pāpārambhavatormṛgīva vṛkayorbhīrurgatāṅgocaram
seyam bhūriivasorvasoriva sutā mṛtyormukhevartate //

^๒ Mrch. I. 22, p. 30.

vyālīva yāsi patagendrābhayābhībūtā /

^๓ Mrch. I. 24, p. 30.

^๔ Mrch. I. 19, p. 28.

^๕ Māl. VIII. 8, p. 168.

^๖ Pri. I. 8, p. 12.

อาการนึ่งเนย

กวีเปรียบเทียบอาการที่นึ่งเนยเหมือนคูกตากา ภาพวาท เสา ท้าวตรีคังกุ
และคนกบิตละ ดังนี้

ใบหน้าอันงามของนางเนยเมยเหมือนคูกตากาข้าง^๑
การนำคูกตากาข้างซึ่งมีสีนวลงดงาม มีลักษณะนึ่งเนยมาเปรียบกับ
นางแสดงให้เห็นอาการที่ไม่ไหวติง ใบหน้าขาวนวลงดงามได้อย่างดี

นี่แน่เชอ เพลงนี้ไพเราะเสียดใจจริง โอโฮ! ผู้ชมทั้งปวงมีจิตที่ถูกตรึง
ด้วยเสียงเพลงเพียงคังภาพวาท^๒

อุปมาพจน์กล่าวถึงผู้ชมละครเมื่อฟังเพลงไพเราะ จะมีใจเคลิบเคลิ้ม
ไปกับเสียงเพลงนั้น นึ่งนึ่ง เหมือนภาพวาท

เมื่อตำรวจเข้าใกล้เรา เรายืนเนยเหมือนเสาเรือน^๓
การเปรียบเทียบการยืนเหมือนกับเสาเรือน ทำให้เห็นลักษณะการยืน
ที่ไม่ไหวติง

ท่านจงหยุดชั่วครู่เพียงคังตรีคังกุ^๔

^๑ Māl. X. 5, p. 206.

...prabrtī sumukhī dantapañcelikeva

^๒ Sak. I. p. 5.

ārye sādhu gītam / aho rāgabaddhacittavṛttirālikhita/
iva sarvato raṅgaḥ / กูเปรียบเทียบ Sak. IV. p. 98.

^๓ Mrch. IV. 3, p. 136.

narapatibale pārśvāyāte sthitam grhadāruvāḥ

^๔ Sak. II. p. 62. trisaṅkuriāntarāle tiṣṭha /

อุปมาบทนี้กล่าวถึงอาการยื่นนิ่งเฉยเหมือนตรีศังกุ ตรีศังกุเป็น
 กษัตริย์แห่งสุริยวงศ์ ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระเจ้าอิกษวากุ เดิมมีพระนามว่า
 สัตยพรต ต่อมาทำบาปร้ายแรง ๓ ประการ คือ ผิดประเวณีในสตรีชาวบ้าน
 มาโคนมของพระวสิษฐพรหมฤๅ และเสวยเนื้อ กวญเหตุนี้จึงได้ชื่อว่าตรีศังกุ^๑
 พระองค์เป็นผู้ที่ปรารถนาจะขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น จึงขอให้ฤๅษีสสิษฐ์ประกอบพิธีให้
 แต่ฤๅษีสสิษฐ์ไม่ยอม ท้าวตรีศังกุจึงไปขอให้ฤๅษีวิศวามิตรซึ่งเป็นคู่อริของฤๅษีสสิษฐ์
 ประกอบพิธีให้ ในที่สุดฤๅษีวิศวามิตรลงมาประกอบพิธีส่งตัวท้าวตรีศังกุขึ้นสวรรค์
 ทั้งเป็น แต่ถูกเหล่าเทวะไม่เห็นด้วยก็จับโยนกลับลงมา ฤๅษีวิศวามิตรจึงหาทาง
 ประนีประนอม ในที่สุดท้าวตรีศังกุก็ตกลงค้างอยู่ในท้องฟ้าเป็นดาววาว (ประจำทิศใต้)^๒
 ดังนั้น อาการยื่นนิ่งเฉยของตรีศังกุจึงมักจะนำมากล่าวในบทอุปมา

เราเหมือนคนกบิตตะที่อยู่ในเรือถูกขวางกวดกอนคิน^๓

อุปมาบทนี้กล่าวถึงอาการยื่นนิ่งเฉยเหมือนคนกบิตตะ

อาการโคงค่านับ

กวีเปรียบอาการโคงค่านับเหมือนคนชาวที่นอนคว่ำเข้าด้วยกันและยัง
 เปรียบเหมือนอาการเข่าอ่อนของลูกม้า ดังนี้

^๑ John Dowson, Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 644.

^๒ วิสุทฺธิ ภูษยกุล, วิสุทฺธิพนธ์, หน้า ๑๕๐.

^๓ Mrch. V. p. 184.

prākāra veṣṭitamiva kapittham mām loṣṭakāis tādayati

ท่านทั้งสองก้านนี้กันอย่างมีความสุข และหันศีรษะเข้าหาใกล้กัน
และกัน เหมือนลำต้นของนาข้าวสองแปลงซึ่งยอดของมันเอนสัมผัสซึ่งกันและกัน^๑

อุปมาบทนี้เมื่ออ่านแล้วทำให้เห็นภาพบุคคลผู้มีกิริยาท่าทางที่อ่อน
น้อมโค้งคำนับกันอย่างสุภาพ เหมือนกับคนชาวที่โน้มตัวเข้าหากัน

เราจะขอโทษทั้งสองกวยศีรษะที่เหมือนหัวเขาของลูกมา^๒
อุปมาบทนี้กล่าวถึงอาการโค้งคำนับขอโทษอย่างสุภาพอ่อนน้อม
เหมือนกับหัวเขาของลูกมาที่งายคอการย่อตัวลง

อาการเกลือกกลิ้ง เช่น

เราเข้าไปกวยศีรษะของเราถูกครูด เพราะการเกลือกกลิ้งบนพื้น
เพียงคังร่างของงูกำลังลอกคราบ^๓

^๑ Mrch. I. p. 62.

bho dvāvapi yuvām sukhaṃ praṇamya kalamakedārāvanyon-
yaśīrṣeṇa śīrṣaṃ samāgatāu /

^๒ Mrch. I. p. 62.

aham apy amunā karabhajānusadr̥ṣeṇa śīrṣeṇadvāvapi
yuvām prasādayāmi /

^๓ Mrch. III. 9, p. 110.

gacchāmi bhūmiparisarpanaghr̥ṣṭapar̥svo nirmucyamāna
iva jirnatatur bhujāṅgaḥ //

อาการหอยโหน เช่น

ถึงทั้งหลายหอยจากกิ่งที่ยอดของต้นไม้โหนอยู่ประจูดูกขนุน^๑
 อุปมาทันทีเปรียบลักษณะการหอยโหนของลิงเหมือนลูกขนุนที่หอย
 จากกิ่ง

อาการทรุด เช่น

จอมปลวกถูกชะควายฝนที่กระหน่ำลงมาทรุดลงเหมือนข้างหมอบลง
 เมื่อโค่นลูกศร^๒

อุปมาทันทีเปรียบลักษณะสูงใหญ่ของจอมปลวกเหมือนกับข้างและ
 เปรียบลักษณะที่จอมปลวกทรุดลงเหมือนอาการกิริยาที่ข้างหมอบลง นอกจากนี้ยัง
 เปรียบฝนที่ตกลงมาเหมือนลูกศรที่พุ่งพรูควาย

อาการตกลงมา เช่น

เราใช้ไม้เท้าทำให้เงาตกลงมาจากหลังคาบ้านลงสู่พื้นดิน ราวกับ
 ผลมะม่วงสุก^๓

^๑Mrch. VIII. 8, p. 260.

drumāsikharaḥ lalāvalambamānāḥ panasaphalanīva
 vānarā lalanti //

^๒Mrch. V. 20, p. 194.

valmīkāḥ śaratādītā iva gajāḥ sīdanti dhārēhatāḥ /

^๓Mrch. V. p. 184.

...etena daṇḍakāṣṭhena supakvamive cūtaphalamasmāt-
 prāsādād bhūmāu pātayisyāmi /

อุปมาพจน์ กล่าวถึงนกพิราบซึ่งจะถูกทำให้ตกลงมาเหมือนกับกร
หล่นของผลมะม่วงสุก

ท่าทางการเดิน เช่น

ขอให้เราเดินไปอย่างรวดเร็วบนถนนด้วยศีรษะก้มลงเหมือนวัว
ที่สายตาพร่าควยหยากฝน เพราะตาของเรานี้มีความครวระต่อฝูงชนไม่กลามอง
สตรีผู้สูงศักดิ์^๑

ท่าทางการวิ่ง เช่น

เจ้านายผู้เป็นที่นับถือของเราวิ่งไปเหมือนไก่หนุ่มในป่า^๒
อุปมาพจน์กล่าวถึงอาการกิริยาท่าทางการวิ่งของศกฺระ เหมือนท่า
ทางของไก่ป่า จะเห็นว่าแฝงลักษณะที่ดูร้ายของศกฺระได้เป็นอย่างดี

การทองเที่ยว

ซึ่งทองเที่ยวไปเหมือนบุคคลไปเก็บภาษี^๓

^๑ Mrch. VIII. 15, p. 268.

avanatāsirasah prayāma sīghram pathi vṛṣabhā iva
versatādītāksāḥ /

mama hi sadasi gāuravapriyasya kulajanadarsanakātaram
hi cakṣuḥ // 15 //

^๒ Mrch. I. 19, p. 28.

avavalgati svāmibhattāreko mama vane gataḥ
kukkutaśāvaka iva //

^๓ Mrch. VII. 1, p. 244.

sūlkam iva sādhoyanto madhukarapuruṣāḥ pravicaranti /

อุปมาบทนี้กล่าวถึงผึ้งซึ่งท่องเที่ยวไปเพื่อเก็บรวบรวมน้ำหวาน
เปรียบเหมือนบุคคลที่มีหน้าที่เก็บภาษี จะท่องเที่ยวไปเก็บภาษีเสมอ

เราท่องเที่ยวไปเหมือนช้างที่หลุดจากโซ่^๑

อุปมาบทนี้กล่าวถึงบุคคลที่หนีจากถูกท่องเที่ยวไปมีลักษณะเหมือนช้าง
ที่หลุดจากโซ่ตรวน

อาการหิว เช่น

ทองของเราหมุนไปมา เหมือนนัยน์ตาที่กลอกไปมาของนกโกกิลลา^๒
อุปมาบทนี้กล่าวถึงผู้มีควมหิว ทองจะบ่วนปั่นเหมือนกับตาของ
นกโกกิลลาที่กลอกไปมา

อาการหลมซอน เช่น

เดี๋ยวนี้เราอยู่ในเมือง จากนั้นเข้าไปในส่วนเก่าอย่างรวดเร็วด้วยความ
กลัว เหมือนขโมยทำงานหนักด้วยความไร้อล^๓

^๑Mrch. VII. 1, p. 244.

prabhraṣṭo gaja iva bandhanād bhramāmi //

^๒Svap. IV. p. 74:

kokilānām aksīparivartem iva kuksīparivartah semvṛttah

^๓Mud. 10, p. 316.

bhūyah samprati so'ham eva nagare tatrāiva
vandhyaśramo jīrnodyānakamesa taskara iva trāsād viśāmi
drutam //

อุปมาบทนี้กล่าวถึงสภาของรากษส ซึ่งต้องคอยหลบซ่อนตัว เพราะกลัวถูกจับ เปรียบเหมือนขโมยที่คอยระมัดระวังตัวในการหลบซ่อน

๑๑. เบ็คเคล็คอื่น ๆ

กวีเปรียบต้นไม้กับพอคคาและคนหนุ่ม คือ

ต้นไม้เปรียบเหมือนพอคคา^๑

การเปรียบต้นไม้กับพอคคา จะเห็นว่ามีลักษณะที่เหมือนกันคือ ต้นไม้มีดอกและผลที่แสดงให้เห็นเด่น เช่นเดียวกับพอคคาก็มีสินคาค่าง ๆ

ต้นไม้ใหญ่เปรียบเหมือนคนหนุ่ม^๒

การเปรียบต้นไม้ใหญ่กับคนหนุ่ม เป็นการเปรียบในแง่ความแข็งแรง บึกบึน และยังแฝงไว้ด้วยขวงชีวิตของคนหนุ่มซึ่งมีครอบครัว มีลูกเมีย เช่นเดียวกับต้นไม้ที่มีดอกและผล

กวีเปรียบลักษณะของเสือ กล่าวคือ ปากกว้างใหญ่เหมือนง่า เขี้ยวคมเหมือนเลื่อย ทั้งนี้

ปาก (ของเสือ) เหมือนง่า (mukhakandarāh)^๓

เขี้ยว (ของเสือ) คมเหมือนเลื่อย

(karapatrakathinadamstrākarāla)^๔

^๑ Mrch. VII. 1, p. 244.

vanija iva bhānti taravaḥ

^๒ Mrch. IV. 10, 142.

kulaputramahādramāḥ

^๓ Māl. III. p. 78.

^๔ Māl. III. p. 78.

กวีเปรียบผู้มีจิตใจทวงโยสองฝ่ายเหมือนกระแสน้ำที่แยกเป็น
สองทาง คือ

ใจของเราถูกแบ่งออกเป็นสองทาง เนื่องจากหน้าที่สองอย่างที่ว่า
จำเป็นต่องกระทำในสถานที่ต่างกัน เหมือนกระแสน้ำของแม่น้ำถูกแยกออกเป็น
สองทางโดยหินขวางหน้า^๑

อุปมาบทนี้กล่าวถึงพระทัยของทุษยันทที่ทรงทวงโยจะตองแบ่งหน้าที่
ของลูก และหน้าที่ที่จะช่วยเหลือ ๑๓ ซึ่งทำให้พระองค์มีสภาพจิตใจเหมือนแม่น้ำที่
แยกออกเป็นสองทาง

กวีเปรียบเพื่อนที่ทรยศเหมือนไฟ ซึ่งใช้ไค้ทั้งงานมงคลและงานศพ
คือ

บุคคลนี้ตองเป็นศัตรูของเรา ในอคิดบุคคลนี้เป็นเพื่อนของเรา
เพราะว่าจะถูกกำหนดให้ทำหน้าที่เดียวกัน คนทั้งสองประพฤติกต่างกันเปรียบเหมือน
ไฟที่ใช้ในงานแต่งงานและในงานศพ^๒

กวีเปรียบสถานที่เหมือนเรือ ดังนี้

ชาวอุชยนี้ทั้งหมดมุ่งกันที่คานหนึ่ง ประจุเรือที่น้ำหนักไม่เท่ากัน^๓

^๑ Śak. II. 17, p. 62.

kṛtyayor bhinnadeśatvād dvāidhībhavati me manah /
puraḥ pratihatam śaile srotah srotovaho yathā//17//

^๒ Mrch. VI. 16, p. 232.

ayam me pūrvavāirī / ayam me pūrvabandhuḥ / yataḥ /
ekakāryaniyoge'pi nānayostulyaśīlatā / vivāle ca citayām ca
yathā hutabhujor dvayoh /

^๓ Mrch. II. p. 98.

visamabharākṛāntā iva nāurekataḥ paryastā
sakalojjayaiṅyāsīt /

อุปมาทนีกวีเปรียบฝูงชนที่มุ่งกันอยู่จุดหนึ่ง มองแล้วสดำที่นั้น
เหมือนเรือที่ดวงไปค้ำหนึ่ง

กวีเปรียบหัวใจกับจันทรคติ ดังนี้

หัวใจของฉันทน์ผู้กำเนิกสูง เป็นอัมพาตอยู่ตลอดเวลาเปลี่ยนเป็น
ชุ่มชื้นเพราะมาอยู่ใกล้นางผู้มีไบนานาประดุจพระจันทร์อันไร้มลทิน ผู้มีคางาม
ประดุจดอกบัว เปรียบเหมือนจันทรคติแห่งภูเขา (จะมีแสงเมื่อกระทบแสงจันทร์)^๑

อุปมาทนี มาชว กล่าวเปรียบตนเองว่ามีจิตใจที่แข็งแกร่งประดุจ
จันทรคติ (มุกดาหาร) แต่ต้องอ่อนแอลง เมื่อเห็นมาลคี่ผู้มีความงามประดุจแสงจันทร์

นอกจากนี้ กวีเปรียบลักษณะที่กระฉิ่งตกลงมาอย่างรวดเร็วเหมือนการ
ร่วงหล่นของควงดาว ดังนี้

กระฉิ่งโลหะตกลงมาเหมือนดาวที่หมกคุดค่าตกลงมาจากสวรรค์^๒

จากการอ่านบทอุปมาในบทละครสันสกฤต จะเห็นว่าผู้เขียนสามารถ
ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพพจน์ได้อย่างชัดเจน

^๑ Māl. III. 5, p. 66.

āścaryamutpelaḍrśo vadanāmalendusāṃ
nidhyato mama muhurjadīmanāmetya /

jātyena candramanīneva mahīdharasya

samdhāryate dravamayo manasā vikārah // 5 //

^๒ Mrch. IV. p. 160.

ksīnapuṇyā iva gaganāt tārakā nipatanti kāmśyatālāḥ